

**EPOCA ROMANĂ TÂRZIE ȘI CRONOLOGIA
ATACURILOR TRANSDANUBIENE. ANALIZA
COMPONENTELOR ETNICE ȘI GEOGRAFICE
(partea a doua, de la 565 la 626)***

Eugen Silviu Teodor

ANII 565-567. Schimbare de domnie și de politică. Justin II taie subsidiile împovărătoare plătite barbarilor (circa 200.000 nomisme pe an) și renunță la serviciile militare ale avarilor, asumându-și riscuri substanțiale (noiembrie 565)¹. Se schimbă și politica de alianțe: bizantinii dislocă trupe de la Dunărea de Jos în ajutorul gepizilor, care reușesc astfel să îi înfrângă pe longobarzi (566)². Cunimund, regele gepizilor, încalcă însă înțelegerea cu bizantinii și refuză cedarea cetății Sirmium, ceea ce duce la suspendarea ajutorului militar³. În același timp, longobarzii, exasperați de foștii aliați bizantini, poartă jalnice tratative cu avarii⁴, acceptând orice de dragul răzbunării (iarna 566-567)⁵. Urmarea este cea normală: gepizii sunt desființați ca entitate politică și părăsesc zona Tisei, retrăgându-se spre Transilvania centrală⁶, iar pe fondul acestor confruntări barbare bizantinii reocupă Sirmium (567)⁷.

ANUL 568. Avarii încearcă să cucerească Sirmium (în virtutea tratatului cu longobarzii)⁸; inițial avarii solicită garnizoanei cadouri pentru a nu face asediu; refuzat, mai mult sau mai puțin diplomatic, Baian amenință, urmând următoarea scenă:

Menander 27: "...comandantul romanilor (Bonus) i-a spus în mod lămurit că poate face tot ce-i stă în putere, dar să știe că n-are să le fie prea bine celor care vor primi poruncă să dea năvală, iar el (Baian) i-a răspuns: «Voi trimite astfel de oameni pe pământul roman, încât, chiar dacă vor pieri, nu voi simți pierderi în urma morții lor». Și într-adevăr a poruncit ca zece mii de huni, numiți cutriguri, să treacă râul Saos și să pustiască Dalmatia, iar el însuși împreună cu toată mulțimea din jurul său a trecut Istrul și s-a îndreptat înspre ținutul gepizilor".

* Vezi TEODOR E. S. 2002.

¹ MADGEARU 1997, p. 15.

² Theoph. Sim. VI, 10, 9-10 (absent FHDR).

³ MADGEARU 1997, p. 15.

⁴ Tratatul se poartă după un al doilea raid avar în teritoriile francilor (566), încununat de succes (MADGEARU 1997) sau eșuat (TEODOR D. 1995, p. 317-318), ceea ce contează mai puțin în contextul acestei lucrări.

⁵ Menander, 24 (de coroborat cu fragmentul 14, incomplet în FHDR II).

⁶ TEODOR D. 1995, p. 312.

⁷ POPOVIĆ 1994.

⁸ TEODOR D. 1995.

Pasajul lămurește deplin strategia cinică dar eficientă a avarilor, de altfel în spiritul tradiției imperiilor nomade. Populațiile cucerite sunt piesele de sacrificiu. În mod similar vor fi folosiți și slavii, chiar atunci când acțiunea lor nu se desfășoară explicit la ordin. Iar ce se întâmplă cu cei care nu se supun - se vede din episodul 578/579.

Migrația longobardă spre Italia⁹.

ANUL 572. Reîncepe un lung și costisitor război cu persanii (încheiat în 591), ceea ce va pune bizantinii în imposibilitatea de a apăra Peninsula Balcanică.

ANII 578-579. Menander 47-48: *"În anul al patrulea al domniei împăratului Tiberius Constantinus (adică 578-579) s-a adunat în Thracia neamul sclavinilor în număr de aproape o sută de mii de oameni și au pustiit Thracia și multe alte ținuturi. 48. Grecia era pustiită de către sclavini și de pretutindeni ne amenințau fel de fel de primejdii, iar Tiberius nu avea la îndemână trupe potrivite (...) deoarece trupele romane fuseseră îndrumate pe frontul de răsărit. De aceea el a trimis soli la Baian (...) să-l înduplece pe han să pornească război împotriva sclavinilor (...) iar Baian s-a lăsat înduplecat cu ușurință. Cu acel prilej a fost trimis ca sol Ioannes, care în timpul acela avea în seamă conducerea insulelor și fusese rânduit guvernator peste orașele din Illyria. Acesta a sosit în Peonia și a strămutat pe Baian și trupele avarilor pe pământ roman, transportând mulțimile barbare în corăbii mari. Se zice că au trecut pe pământ roman șaiszeci de mii de călăreți bine înarmați. De aici i-a dus mai departe prin ținutul illyrilor și a ajuns iarăși pe pământul sciților (= Dobrogea). Acolo s-a pregătit să-i treacă din nou peste Istru în așa numitele corăbii cu cârme de jur împrejur. După ce a trecut pe malul celălalt al râului, (Baian) a năvălit pe neașteptate în satele sclavinilor, a pustiit ogoarele și a târât după sine sau a răpit tot ce-a putut, deoarece nici unul din barbarii de acolo nu avea îndrăzneala să-i stea împotriva, ci se refugiau în păduri și văgăuni".*

Să începem prin a constata că numărul sclavinilor, chiar exagerat de Menander, trebuie să fi fost mare. Luând în calcul jumătatea cifrei (50.000), se presupune un suport demografic adiacent de minim 200.000 de suflete. Personal, estimez numărul locuitorilor sedentari¹⁰ din Muntenia, la mijlocul secolului VI, la

⁹ TEODOR D. 1995; BREZEANU 1981.

¹⁰ Termenul „sedentar” va fi luat cu toată relativitatea ce-i este incubată de epocă (așezările durau maxim 5 ani, cu episoade de reocupare). Mă refer la populația ce trăia în sate constituite din „bordeie” (locuințe mai mult sau mai puțin adâncite în pământ), adică în așezări identificabile arheologic. Există bune prezumții de a considera că unele comunități foloseau forme de locuire nomade, inclusiv cele numite, destul de generic, „slave”, și aceasta împotriva prejudecății că slavii erau „sedentari din principiu”; un amplu dosar al problemei la STACIU 1999, în special p. 118-120; autorul, tratând tematic chestiunea locuințelor slavilor „în perioada migrației” acceptă paradoxul că slavii în migrație erau sedentari, ceea ce se constituie într-o contradicție în termeni; o viziune mult mai critică adoptă CURTA 2001, atacând mai ales perpetuarea conceptului romantic al „sălbaticului bun” (vezi în special capitolul al II-lea); Florin Curta vorbește la rândul-i despre tipurile de așezări

maximum 50.000 de oameni (estimare foarte optimistă). Despre spațiul geografic ocupat de această populație - ceva mai jos.

După asediul din 568 avarii părăsiseră împrejurimile orașului Sirmum. Expresia *să-i treacă din nou peste Istru* presupune două traversări, deci avarii veneau dinspre câmpia Tisei.

Faptul că avarii au marșat la solicitarea lui Tiberius se datorează iritării lui Baian că slavii lui Dauritas nu-i recunoșteau autoritatea. Invazia sclavinilor în Thracia din 578 era "pe cont propriu"; succesul - cu atât mai supărător. Există perspectiva ca la Dunărea de Jos să apară un concurent periculos, iar Baian nu era omul să suporte așa ceva.

Că situația bizantinilor era foarte grea o mărturisesc chiar puterile excepționale pe care le primise Ioannes, cumulând questura provinciilor navale și comanda militară a Illyriei.

Numărul călăreților avari este, iarăși, cam mare. De altfel, Menander își ia măsuri de precauție, precizând că *se zice...* O cifră de două sau trei ori mai mică ar fi rezonabilă (respectiv 20.000 la 30.000 de călăreți). Trecerea armatei avar pe pământ roman, pe malul sudic al Dunării, până în Dobrogea, este un fapt demonstrat de câteva tezaure monetare și descoperiri izolate¹¹. Ceea ce izvorul nu mai spune este că traversarea nu a fost deloc prietenoasă, din moment ce atât de mulți proprietari nu și-au mai recuperat agoniseala. Dar aceasta s-a întâmplat, probabil, la întoarcere.

Reținem argumentul că, în ciuda tezaurului de la Unirea (cu hiatus la 577/8, precum și la 558/9, cu prilejul invaziei cutrigure)¹², care ar sugera o trecere a avarilor pe la Durostorum, ipoteza nu se potrivește fiindcă avarii au trecut Dunărea din Scythia Minor, iar Durostorum se află în Moesia Secunda (e drept, într-o zonă de graniță cu Scythia Minor, detaliu ce va fi putut scăpa cronicarilor). Vadul de la Carsium este un loc de traversare mult mai plauzibil, având în vedere tezaurul de la Gropeni (spre nord de vad, încheiat cu o monedă 577/578)¹³.

„slave” (ghilimelele îi aparțin; v. în special cap. VI), însă concepția sa asupra etnogenezei slave nu este una migraționistă, ceea ce schimbă datele problemei. Nu am să argumentez aici aceste enunțuri, fiindcă ar presupune o paranteză arheologică mult prea dezvoltată.

¹¹ CHIRIAC 1993, p. 196-202 și harta. Nu toate situațiile recenzate acolo se atribuie necesar campaniei avar împotriva slavilor. Hiaturile de circulație monetară din numeroase situri dunărene sunt provocate de o succesiune de evenimente ce încep cu invazia slavă din 578. Nivelul de incendiu de la Beroe (ultima monedă 575-576) ar putea fi datorat acestui eveniment, care precede acțiunea avară. Îngroparea tezaurilor din zona Cazanelor (Smorna, Transdierna, Slatinska Reka) ca și încetarea circulației la Singidunum se pot datora circumstanțelor create de asediul orașului Sirmium (579-582), eventual o tentativă avară de ocupare a drumului strategic de-a lungul fluviului.

¹² DIMIAN 1958.

¹³ CHIRIAC 1993, p. 201; aceste tezaure nu reflectă însă circulația monetară nord-dunăreană, ci sud-dunăreană (OBERÄNDER 2000, p. 222-223) și au ajuns la stânga Dunării probabil prin jaf (cel puțin în parte, v. OBERLÄNDER 2002, în special p. 168).

Că deplasarea unei armate de asemenea dimensiuni, de-a lungul Dunării, ar fi putut rămâne un secret - e foarte greu de crezut. Năvala *pe neașteptate* este un detaliu colorat și inutil, ținând de retorica epocii.

Un alt detaliu care ar putea să fie un *loc comun al poveștilor despre năvăliri* este relatarea că avarii ar fi *pustiit ogoarele*. Este puțin probabil că romanii au avut martori oculari ai raidului de pedeapsă, așa încât este neclar de unde aflate Menander detaliile ostilităților. Credibilitatea sursei, dacă ea a existat, este în zona *poveștilor vânătorești*. Oricum, detaliul este interesant și nu ne-am oprit în zadar asupra lui. *Ogoare* înseamnă comunități de locuire stabilă (în limitele demonstrate de arheologia perioadei, respectiv sate locuite 3-5 ani), oricum, o economie *necharacteristică* unei populații în mișcare. În cazul în care luăm în serios relatarea cu ogoarele¹⁴, există două posibilități de interpretare: A) ogoarele erau ale slavilor, care locuiau acolo de mai multă vreme și practicau o economie de tip agrar, sedentar; B) ogoare erau, dar nu erau ale slavilor (de aici încolo este treaba arheologilor). Credibilitatea sursei este însă extrem de scăzută, fiindcă în toată zona, de la Călărași la Buzău, nu s-a identificat *nici o așezare*.

Un alt detaliu de o credibilitate redusă, dar interesant în sine, este finalul frazei, și încă ceva: *...a năvălit ... în satele sclavinilor... a răpit tot ce a putut, deoarece nici unul dintre barbarii de acolo nu avea îndrăzneala să-i stea împotriva, ci se refugiau în păduri și văgăuni*. Poate fi, din nou, pură retorică, dar se poate întreba de ce în primă instanță Menandru vorbește de *sclavini*, apoi de *barbarii de acolo*. În fine, dacă refugiile fugarilor erau *păduri și văgăuni*, trebuie spus că acesta nu este și nici la 579 nu era peisajul din Bărăgan¹⁵, ci acela din Subcarpații de Curbură. Reținem, tot din acest pasaj, că efectul surpriză nu s-a realizat, slavii având timp să se ascundă. De aceea calificam mai sus elementul „surpriză” ca fiind pură retorică.

ANII 579-582. Menander 63. *"Baian, hanul avarilor, n-a mai căutat motive de ceartă și nici nu s-a mai gândit să-și aleagă prilej de minciună față de romani, ci în același an (= 580) l-a trimis la împărat pe Targitios pentru a ridica tributul rânduit între ei, în valoare de optzeci de mii monezi pe an. După ce s-a întors cu tributul și cu mărfurile cumpărate și i-a adus aur, Baian a rupt deodată, cu nerușinare și ca un barbar, tratatele încheiate cu împăratul Tiberius la începutul domniei sale, apoi a pornit cu toată armata și a ajuns la râul Saos, între*

¹⁴ Economia agrară practică de slavi (sau o populație subordonată) la nordul Dunării este confirmată de textul ceva mai târziu din *Strategicon* XI, 4, 5-8: "5. Au o mulțime de animale și tot felul de roade, care zac în grămezi, mai ales mei și părâng (...). 8. Lucrurile de trebuință le țin ascunse în pământ și nu agonisesc nimic de prisos, să se vadă".

¹⁵ Costel CHIRIAC (1980, p. 261) credea că pădurile respective ar fi cele din lunca Dunării (ceea ce, până la un punct, ar fi plauzibil) și-și exprima încrederea că cercetările viitoare vor evidenția așezările de la Gropeni. Problema aici este, că nu se pot imagina ogoare fără așezări stabile, iar descoperiri de acest fel, de la Oltenița la Galați, nu există.

orașele Sirmium și Singidunum. Acolo a încercat să facă un pod (...). Hanul a răspuns că nu face pod pentru a unelti ceva împotriva romanilor, ci pentru a porni cu război împotriva sclavinilor [ca în 578] (...). 64 (...) împăratul a recunoscut numai decât în mod lămurit îndrăzneala și gândurile hanului, că acesta, voind să pună mâna pe orașul Sirmium, făcea podul cu scopul de a împiedica aprovizionarea...El (împăratul) nu avea acolo armată destulă (...) deoarece toate armatele recrutate erau ocupate cu războiul împotriva perșilor (...), dar se prefăcea că nu înțelege gândurile hanului (...). Acest sol (avar) îl îndemna mereu pe han să pornească război împotriva romanilor. El a primit o mulțime de daruri, cerute ca răsplată, și a plecat din orașul împărătesc, dar pe când se afla în drum prin Illyria, împreună cu câțiva romani trimiși pentru pază, a fost ucis de sclavinii care făceau prădăciuni prin părțile acelea (...). 66. Trei ani dură lupta dintre romani și avari, dar nici o trupă romană nu se arăta ca să atace podul ce ducea către Dalmatia (...). Când împăratul Tiberius află acestea, socotind că este mai bine să nu cadă în mâna dușmanilor mulțimea locuitorilor o dată cu orașul, porunci printr-o scrisoare lui Teognis să pună capăt războiului...”.

Al doilea asediu avar al cetății Sirmium, de această dată reușit. Este momentul crucial al istoriei sud-estului european. Bizantinii - în pofida succeselor răsunătoare obținute în aceiași ani în Orient și în Africa de nord, sau tocmai de aceea - nu numai că pierd inițiativa strategică în Balcani, dar pierd chiar posibilitatea de a se apăra. Lovitura avea să fie fatală, chiar dacă agonia urma a fi lungă.

Fragmentele reproduse confirmă poziția inițial repliată a avarilor, în zona Dunării mijlocii (*a pornit ... și a ajuns* [la Sava]).

Campania de pedeapsă a avarilor, din 579, nu rezolvase problema slavă. Faptul reiese din două circumstanțe. Prima, foarte clară, este că sclavinii își permit să ucidă și jefuiască solul hanului. A doua circumstanță este mai discretă: întrebat de ce face podul, hanul pretextează intenția de a porni un nou raid asupra sclavinilor. Că era o minciună - este limpede pentru toată lumea; orice minciună are însă partea ei de adevăr. Hanul nu ar fi putut pretexta așa ceva dacă s-ar fi aflat în termeni buni cu sclavinii¹⁶.

O altă problemă este drumul de acces al avarilor în bazinul Dunării inferioare. Repetarea aceleiași scheme strategice, o dată real, în 578-579, și o dată simulat, în 580, indică faptul că avarii nu aveau căi de acces directe, între bazinul Tisei inferioare și Câmpia valahă, respectiv că mlaștinile bănățene și Carpații Meridionali reprezentau un obstacol strategic real, sau cel puțin riscuri pe care avarii nu și le asumau. Aceste probleme par să se fi rezolvat în perioada imediat următoare, atât slavii cât și avarii găsind drumul prin trecătorile Carpaților.

¹⁶ Diferența dintre statutul slavilor din vest - dependenți de avari - față de statutul slavilor de la Dunărea de Jos - independenți de avari - s-a văzut cu multă vreme în urmă (OSTROGORSKY 1969, p. 81; prima ediție 1956). Nu am înțeles argumentele celor care, ulterior, au obliterat această realitate (POPOVIĆ 1975; BARNEA A. 1991, passim).

ANII 581-584. La puțină vreme după episoadele uciderii solului avar și construcția podului peste Sava, în Peninsula Balcanică începe o invazie slavă de proporții, prima importantă după 550-551; ca și atunci, slavii ierneză în teritoriul bizantin. În legătură cu această invazie se vorbește despre primele implantări slave la sudul Dunării. Potrivit lui Ioan din Efes¹⁷, poporul sclavinilor a traversat toată Hellada și provinciile Thessalonicului, înțelegând prin aceasta cel puțin o parte din Illyricum, Thracia întreagă, jefuind un număr de orașe, instalându-se și răspândindu-se în regiunile cucerite, până la zidurile capitalei, și, încă mai grav, în 584 se găseau tot acolo.

Este de discutat, din nou, în ce măsură slavii aceștia erau sau nu supuși avarilor, la acest moment istoric. Lunga invazie sclavină suprapune aproape integral o perioadă de pace de doi ani, între bizantini și avari (582-584), timp în care bizantinii plătesc tribut tocmai pentru a păstra pacea¹⁸. În plus, cronicarii nu fac avarilor nici un reproș de viclenie (ca mai jos, Theoph. Conf. a. 6079). Concluzia este că slavii care acționează în 581-584 și cei din 584-585 nu sunt aceiași și nici în aceleași raporturi cu avarii, primii acționând de la Dunărea de Jos, pe baze independente, cei din urmă de la Dunărea Mijlocie.

ANII 584-585. *Theoph. Sim. I, 4: "... (Hanul avar) (...) adună trupele și luă fără de veste orașul Singidunum, care era neîntărit și lipsit de mașini de război, pentru că, în urma păcii, se răspândise multă nepăsare în Thracia (!) (...). El prădă și multe alte orașe vecine, foarte ușor și fără caznă (...). După ce luă Augusta și Viminacium (orașe supuse Illyricului), porni îndată cu armată, impresură și prădă Anchialos și pustii satele din jur (...). După ce trecură trei luni, romanii trimiseră solii la kagan și cerură încetarea războiului..."*

În ciuda respectării condițiilor grele ale păcii din 582 de către bizantini, respectiv plata tributului de 80.000 de nomisme, inclusiv retroactiv, o nouă campanie avară devastează linia Dunării. După pierderea Sirmium-ului, aceasta este o nouă debilitare a limes-ului; sunt cucerite Singidunum, Viminacium, Augusta, Anchialos¹⁹. În această ultimă localitate hanul primește o primă solie bizantină (Elpidius și Comentiolus), rămasă fără consecințe.

Cucerirea orașului Singidunum se petrecea în timpul secerișului grâului, deci cel mai devreme la începutul lui iunie. În pasajul consecutiv căderii cetății Anchialos se spune că după trei luni bizantinii au cerut pace. Nu este foarte limpede dacă cele trei luni s-au scurs de la declanșarea conflictului sau de la pierderea acestei ultime cetăți. La o socoteală simplă, solia a plecat la Anchialos prin septembrie. Aici intervine următorul pasaj, care creează probleme de datare:

¹⁷ POPOVIĆ 1975, p. 450.

¹⁸ BARNEA A. 1991, p. 175, apreciază că la acel moment istoric slavii din Muntenia erau deja supuși avarilor, fără a preciza argumentul. Această opinie pare însă larg împărtășită.

¹⁹ Vezi Harta 4.

Theoph. Sim. I, 6: "...În anul următor, Elpidus fu ales pentru aceeași solie (...). După scurtă vreme însă bunătatea păcii se strică și neamul avarilor atacă iarăși pe romani, însă nu pe față, ci oarecum mișelește și în chip mai viclean. 7. Căci împinse neamul sclavinilor și distruse o foarte mare parte din ținutul romanilor; avântându-se până la Zidurile Cele Lungi, sclavinii săvârșiră mare măcel (...). Atunci Comentiolus a primit o comandă militară importantă, a înaintat în Thracia și a alungat mulțimile sclavinilor. El a ajuns până la râul Erginia [afluent stânga al Mariței] (...). Apoi în restul verii a strâns trupe roman, s-a îndreptat spre Adrianopole și l-a înfruntat pe Ardagast, care avea cu el mulțimi numeroase de sclavini..."

Solia lui Elpidus fusese un succes, în sensul că fusese autorizat să accepte ridicarea tributului la 100.000 de nomisme. Rezultatul a fost însă, imediat apoi, reluarea ostilităților.

Problemele de datare încep de la expresia *în anul următor*. Anul nou bizantin începea la 1 septembrie. Așa cum spuneam mai sus, prima solie se desfășurase, *probabil*, în septembrie. De aici raționamentul că a doua solie nu putea fi decât în anul următor, respectiv cel mai devreme în toamna anului 585²⁰. Conflictul s-ar fi redeschis în toamna următoare, respectiv 586. Relatarea lui Simocatta este reluată de Theophanes Confessor, aproape în aceiași termeni:

Theoph. Conf. a. 6076 [a. 584]: "(...) Hanul Baian se grăbi să rupă pacea în chip viclean, căci înarmase neamurile sclavinilor împotriva Thraciei. Acestea înaintară până la Zidurile Cele Lungi și luară multă pradă. Împăratul scoase din oraș gărzile palatului și porunci organizațiilor cetățenești să stea de pază la zidurile cele lungi".

Dacă nu luăm *stricto sensu* cele trei luni dintre asediul de la Singidunum și prima solie - se poate admite că a doua solie s-a produs aproape imediat, după 1 septembrie, adică *anul următor*. De altfel, este greu de admis că împăratul ar fi lăsat întreaga peninsulă pradă avarilor, vreme de mai bine de un an, atâta vreme cât putea cumpăra retragerea barbarilor. Oricum ar fi, în 584 sau 585, ceea ce este mai important în economia acestei lucrări este invazia sclavină.

Care ar fi slavii care acționează împotriva capitalei bizantine? Numele lui Ardagast, cunoscut din conflictele cu slavii de la Dunărea de Jos, de la mijlocul anilor '90, nu lasă nici un dubiu.

ANII 586-587. Theoph. Sim., I, 8: "8. La începutul toamnei (586) barbarii călcară iarăși tratatul și disprețuiră pe față alianța militară (...) când între timp veni și Targitios (= sol avar) ca delegat în orașul împărătesc și ceru de la romani suma de bani care, potrivit tratatului, trebuia dată în fiecare an khaganului. Acest lucru făcu pe împărat să se înfurie pe bună dreptate, socotind că este înșelat foarte mult de avari; pe de o parte Targitios cerea suma de bani anuală și venitul pașnic,

²⁰ MADGEARU 1997, p. 19.

iar pe de alta khaganul nu ședea neclintit, ci pustia Europa și ruina orașele. Targitios fu surghiunuit (...). Khaganul însă și oamenii lui necăjeau pe toți vecinii sciților și moesilor și cuceriră multe orașe: Ratiaria, Bononia, Aquis, Dorostolos, Zaldapa, Panassa, Marcianopolis și Tropaeum”²¹.

Din nou trimiteri administrative confuze. Ultimele patru locații se află într-adevăr în Moesia Secunda și Scythia Minor, dar primele trei orașe sunt din Dacia Ripensis. Oricum, lista nu pare completă. Rapoartele arheologice indică un nivel de distrugere datat în 586, la Murighiol, adică în extremitatea nord-estică a Scythiei romane²², ceea ce sugerează dimensiunea dezastruoasă a invaziei avară.

În timp ce avarii prădau Moesia și Thracia, slavii asediau Thessalonica²³. Și de această dată slavii au acționat la comandă avară²⁴, sau cel puțin o parte a lor. Ceea ce nu aflăm de la Theophylact Simocatta aflăm din Miracolele Sf. Dimitrie. Au avut loc, de fapt, două asedii, probabil la interval mic: primul susținut de „cei 5.000”, cât și de o mare armată avară, care avea în componență și formațiuni sclavene. Despre primii se presupune că acționau independent²⁵, însă puteau fi la fel de bine o avangardă. La ridicarea asediului ei nu s-au mai retras în teritoriile de baștină, ci s-au așezat - de această dată, se pare, definitiv - în Epir și Grecia centrală²⁶. Care dintre ei, însă? Cei care acționau nemijlocit în armata avară? Puțin probabil. Mai degrabă „cei 5.000”. Veneau aceștia de la Dunărea de Jos, cum se presupune cel mai adesea? În nici un caz oamenii lui Ardagast, despre care vom mai auzi. Iar turbulența la Dunărea de Jos nu pare să slăbească deloc, în anii următori.

Nu vom intra în detaliile ripostei bizantine²⁷, deși cuprind mult discutatul episod cu *torna-torna*. Ne vom opri în schimb asupra unor fraze care descriu, involuntar și ridicol, arta războiului la acest sfârșit de veac.

Theoph. Sim. II, 10: *”În acest an (587) Comentiolus veni la Anchialos (...). Alcătui trei corpuri de trupe și le așeză în trei părți împotriva barbarilor. Lui Martinus îi porunci să comande aripa dreaptă, iar pe Castus îl puse comandant al celeilalte aripe (...). Numărul luptătorilor era șase mii. Castus cu trupa sa străbătu partea stângă a ținutului și sosi la Zaldapa și la muntele Haemus. Atacă fără veste pe barbari în zorii zilei și, găsindu-i neîntăriți, dobândi o mare faimă cu armele (...) și-și împodobi vitejia cu multe prăzi, pe care le dădu unui scutier să le ducă. O, de nu i le-ar fi dat! Căci adunându-se barbari în ziua următoare, îi răpiră*

²¹ Vezi Harta 5.

²² OPAIȚ 1996, p. 69.

²³ BREZEANU 1981. Atacul a debutat pe 22 septembrie, într-o duminică; asupra anilor când aceste date se potrivesc (586 sau 597) nu există deocamdată un consens (CURTA 2001, p. 97-98, care preferă totuși prima variantă, cu argumente).

²⁴ Miracula Sancti Demetrii, I, 13, 111, apud. POPOVIĆ 1975, p. 472 și nota 2 (pentru text original).

²⁵ CURTA 2001, p. 93-94.

²⁶ Așezarea slavilor în Epir și Praevalis este relativ certă, înainte de 591. În schimb, așezarea atât de timpurie a avarilor și slavilor în Pelopones, conform Cronicii din Monemvasia, este discutabilă (POPOVIĆ 1975, p. 452; v. și LEMERLE 1963).

²⁷ Theoph. Sim. II, 10; Theoph. Conf., a. 6079. Vezi totuși harta 9.

prada. Martinus merse până în împrejurimile oraşului Tomis (...) și îndată îi atacă (pe avari) cu putere. Barbarii își găsiră moartea sub mare, căci îi luă fără veste un reflux al mării (!). Khaganul dobândi salvarea ca pe un dar neașteptat și fugi; căci în lac era ascunsă o insulă, care salvă pe barbar. Dacă însă ar fi fost prins, ar fi fost însemnată plata pentru răscumpărarea lui dată romanilor...”.

Cunoștințele geografice ale cronicarului sunt mai degrabă confuze. Castus, comandând cei două mii de oșteni ai flancului stâng, nu avea cum să-și împrăstie oamenii de la Zaldapa la Haemus²⁸, între cele două puncte fiind minim 150 de km! Dacă relatarea se referă la o succesiune - este tot anapoda, fiindcă armata bizantină se deplasa de la Anchialos spre Scythia, ordinea putând fi doar invers: Haemus și Zaldapa.

În pasajul următor, cu sonorități homerice (*își împodobi vitejia* etc.) care cu greu ascund percepția barbarizată a războiului, avarii se întorc nu pentru a spăla rușinea înfrângerii, ci pentru a-l ușura pe un scutier de grija bagajului, episod de operetă care smulge totuși autorului o exclamație exasperată (*O, de nu i le-ar fi dat!*). Imediat apoi (*...căci îi luă fără veste...*) autorul mai face o dovadă - aceasta, uluitoare - că nu cunoaște mediul de referință, punând pe seama refluxului eșecul avarilor. Care reflux - la Marea Neagră?!

În fine, concepția limitată și venală asupra războiului mai strălucește o dată: pentru cronicar, capturarea kaganului ar fi însemnat nu un prilej de a pune capăt războiului în mod favorabil, ci posibilitatea de a câștiga niște bani! Cât de departe suntem acum de valorile care au fondat imperiul....

ANUL 588 (sau 589). Nouă invazie salvă în Peninsula Balcanică²⁹. Să notăm că, după 586, atacurile slave care loveau teritoriul la sud de Haemus puteau porni chiar din noile locații, respectiv din Epir și Macedonia.

ANUL 593. *Theoph. Sim., VI, 3-4: "3...Khaganul căută să obțină de la împărat tribut sporit (...). Așadar khaganul porunci sclavinilor să construiască un mare număr de bărci, ca să le aibă la îndemână pentru trecerea Istrului. 4. Locuitorii din Singidunum nimiciră prin atacuri dese strădaniile sclavinilor și dădură pradă focului lucrările acestora pentru navigare. De aceea barbarii (= avarii) asediară Singidunum (...). Dar în a opta zi khaganul porunci barbarilor să renunțe la asediere și să vină la dânsul (...). Deci khaganul (...) însărcină mulțimea sclavinilor să lucreze nave de lemn, ca să treacă râul numit Saos (...). Când fură deci construite bărcile pentru barbari și fură puse la dispoziția lor, aceștia trecură râul vecin (= Sava). Orânduind o parte din trupe, khaganul porunci să alerge înainte și prin sosirea lor să producă romanilor teamă. În a cincea zi se apropie și de Bononia. Împăratul rândui comandant al Europei pe Priscus."*

²⁸ Vezi Harta 6. Faptul ar fi posibil numai dacă ar exista o altă Zaldapa (neidentificată), în apropierea munților, ipoteză care este discutată în altă parte (vezi infra, anul 595, prima campanie dunăreană a lui Petrus).

²⁹ Theoph. Sim. III, 4. 7; v. MADGEARU 1997, p. 20 și nota 60, cu bibliografia.

Slavii care încercau să treacă Dunărea în aval de Singidunum aveau deci bazele de atac la stânga Dunării, adică în Banat. Este singura explicație a faptului că kaganul le ordonase o operațiune atât de dificilă și ceea ce au și făcut, după eșec, respectiv traversarea Dunării în amonte și intrarea pe teritoriul roman peste Sava, prin sectorul controlat de avari. Nu este însă exclus ca slavii care au construit podul de vase peste Sava să fie alții, proveniți din Câmpia mijlocie a Dunării. Oricum, aceasta este, din câte știu, prima atestare a slavilor în Banat.

Este tot prima oară când avarii și slavii sunt pomeniți în același spațiu tactic³⁰ (*porunci să alerge înainte...*). În anii următori, în aceeași regiune a Dunării mijlocii, vor mai fi amintiți luptând în proximitate. Acești slavi însoțesc avarii, pe cât se pare, în întreaga campanie. După asediul eșuat al Singidunum-ului următorul obiectiv este Bononia, în segmentul de limes din aval de Cazane. După aceasta au venit la rând obiectivele predilecte: Anchialos și împrejurimile capitalei (Drizipera, Perinthos și Tzurulum)³¹.

ANUL 594³². Expedițiile lui Priscus la nordul Dunării de Jos.

Theoph Sim. VI, 6-7: "6...La începutul primăverii comandantul (= Priscus) fu trimis de împărat la Istru, pentru ca neamul sclavinilor, împiedecat de el să treacă fluviul, să asigure fără să vrea securitatea și liniștea Thraciei (...). (...) după (alte) 20 de opriri cu tabăra, ajunse la Dorostolos (...) 7. În a douăsprezecea zi (= aprox. 15 iunie), după ce construisese nave, generalul trecu fluviul și auzind că Adragastos scosese ceata de sclavini și plecase ca să facă prăzi, la miezul nopții porni împotriva lui (...). Adragastos (...) încălecând pe un cal fără șa o luă la fugă. Barbarul dădu apoi peste romani și descălecând de pe cal începu lupta corp la corp. Dar pentru că nu putea să țină piept celor care luptau, începu să fugă prin niște locuri greu de străbătut. Adragast o luă înainte datorită iuțelii de picior, căci natura îl deprinsese pentru aceasta. Dar o soartă potrivnică i se arătă și barbarul dădu peste trunchiul unui arbore mare. De aceea ar fi fost o pradă foarte ușor de

³⁰ Observația este valabilă numai pentru materialele comentate. Slavi luptând sub comandă avară sunt amintiți în legătură cu asediul orașului Thessalonice, în 586 (v. cartea I a Miracolelor Sf. Demetrius, CURTA 2001, p. 53-54).

³¹ MADGEARU 1997, p. 21. Cronologia războaielor ultimului deceniu este destul de neclară și prilejuește numeroase dispute. De exemplu, evenimentele amintite pe scurt, supra, pot fi datate în 591, 592 sau 593, după comentator. Am adoptat punctul de vedere a colegului Madgearu (p. 179-180), după care seria conflictelor debutează în 593. Este de spus însă că Theophanes Confessor datează evenimentele în 592 (anul 6084), ca și editorii FHDR II p. 605, dar și BARNEA A. 1991, p. 175. Începutul războaielor din anii 90 se datează, de la autor la autor, între 591 și 596 (v. OSTROGORSKI 1969, p. 112 pentru detalii; marele istoric optează tot pentru 592). Florin CURTA (2001, p. 100) datează începutul ofensivei nord-dunărene în 593, pe baza unei scrisori de felicitare adresată de papa Grigore cel Mare comandantului Priscus, cu ocazia numirii în funcție, scrisoare primită de Priscus în 593; nu este însă obligatoriu ca Priscus să fi pornit ofensiva imediat după numire, pregătirea trupeii putând consuma un sezon. Stabilirea unei cronologii foarte exacte nu interesează această lucrare decât în măsura în care succesiunea și determinismul evenimentelor ar fi afectate.

³² Sau 592 la editorul textului din FHDR II (V. Popescu, p. 541, nota 5).

prins pentru dușmani, dacă fluviul nu l-ar fi salvat. Căci trecându-l înot, scăpă de primejdie. Romanii făcură ospăț tăișului sabiei un mare număr de sclavini, pustiiră ținutul lui Adragastos, iar pe cei prinși îi trimiseră la Bizanț cu juguri de lemn legate de gât".

De această dată, fără îndoială, ofensiva generalului Priscus este îndreptată împotriva slavilor din Câmpia Valahă, pornind din Durostorum. Iar bizantinii trebuie să fi avut motive. Dacă pe baza izvoarelor nu se poate spune prea mult despre activitatea militară a slavilor de la Dunărea de Jos, pentru ultimii zece ani, s-au încercat dovezi arheologice și numismatice³³; ar putea fi luate în considerație întreruperea circulației monetare la Sucidava-Celei între 581-583, distrugerea cetății Ulmetum, unde a fost găsită o monedă 583/584 într-un nivel de distrugere, tezaurul de monede de aur de la Axiopolis (îngropat în timpul lui Tiberiu II); nici unul dintre aceste argumente nu este foarte solid. Oricum, concluzia că, la capătul războiului din anii 80 limes-ul de la est de Novae era încă funcțional și în mult mai bună stare decât limes-ul de la vest de Novae³⁴ - este disonantă cu pretenția că de la nordul Dunării inferioare au plecat atâtea invazii devastatoare. O asemenea realitate mai poate însemna, însă, că forța de șoc și știința asediului erau inferioare la slavii de la gurile Dunării, prin comparație cu avarii.

Simocatta produce raționamentul că dacă slavii vor fi ținuți la nord de Dunăre, vor apăra imperiul indirect - și involuntar, încerca cronicarul să se amuze. Din nefericire nu precizează acea amenințare *din spatele slavilor*. Aceștia nu puteau fi anții - aliați cu bizantinii, atât în trecut, cât și în anii imediat următori. Putem încerca însă o explicație: probabil, între timp (adică nu la 579, ci după această dată), slavii din Câmpia valahă se închinaseră avarilor. Rămâne însă o ipoteză oarecare.

Expresia *a face prăzi* pare să fi devenit sinonimă războiului. Adragastos³⁵ se afla încă pe malul celălalt al fluviului, în propriul teritoriu, după cum precizează cronicarul, mai jos, deci nu putea jefui. Este mult mai probabil că agitația de la Durostorum fusese observată, iar conducătorul sclavin se pregătea să iasă oaspeților în întâmpinare.

Jurnalele de război conțin numeroase mențiuni ale unor acțiuni de noapte ale bizantinilor. Se pare că arma surprizei rămăsese singura ascuțită...

Ciocnirea pare să se fi produs în noaptea următoare trecerii Dunării, iar peisajul (locuri greu de pătruns; arbore mare) corespunde luncii Dunării. Unde ar fi putut scăpa însă Adragast - trecând Dunărea? Nu pe malul bizantin, evident, ci pe un ostrov din dreptul Bălții Ialomiței (șeful sclavin fuge de la locul luptei pe jos, adică nu putea ajunge departe).

³³ MADGEARU 1997, p. 20.

³⁴ MADGEARU 1997, p. 141.

³⁵ Textul original (grecesc) folosește ortografia „Adragast” (pe care am urmat-o, în fragmentul de text reprodus); traducătorul român folosește însă sistematic „Ardagast”. Este vorba deci despre același personaj.

Cât de fluid este frontul din Balcani este sugerat de un eveniment ce urmează îndeaproape: Priscus trimite pe Tatimer cu prada spre Constantinopole; acesta este însă interceptat de alți sclavini, și își salvează viața cu greu (Theoph. Sim. VI.8).

Episodul Adragast este reluat și de Theophanes Confessor; în Fontes găsim, la același autor, și episodul Musokios³⁶:

Theoph. Conf., a. 6085: "...Priscus prinse inimă și înaintă în părțile mai dinlăuntru ale sclavinilor. Un barbar gepid, stăpânit de credința creștină, fugi la romani și le arătă romanilor drumul. Și îi înfrânse pe barbari. El spuse că Musokius, regele barbarilor, se află la 30 de mile³⁷. Îndemnat de trădarea gepidului, Priscus trecu fluviul la miezul nopții și îl descoperi pe Musokius doborât de beție: căci sărbătorise ziua morții fratelui său. Îl prinse viu și pricinui mult măcel între barbari. După ce puseră mâna pe mulți prizonieri, romanii se dădură la mâncare și la băutură, dar barbarii se adunară și îi înfruntară pe învingători. Și răspunsul ar fi fost mult mai aprig decât bărbăția lor de mai înainte, dacă n-ar fi intervenit Gentzon cu un pâlcc de călăreți (...) Priscus i-a tras în țepă pe cei încredințați cu paza sa".

Al doilea raid al lui Priscus se petrece în părțile mai dinlăuntru, dar nu mai departe de 30 de mile (vezi însă nota 37). Într-adevăr, luptele cu Adragast s-au petrecut în proximitatea Dunării.

De ce ar fi fapta călăuzei gepide o trădare? Gepizii nu erau supuși sclavinilor. Dar nu erau ei supuși aceluiași stăpân? Cel puțin, aceasta era perspectiva bizantinilor. Se confirmă aici că sclavinii din Câmpia Valahă trecuseră sub suzeranitatea kaganului avar? Aparent. Cu puțin înaintea trecerii Dunării, Priscus primise o solie avară, ce-l întrebă de ce rupe pacea; generalul a răspuns că pacea cu avarii nu îl obligă la pace cu sclavinii (Theoph. Sim. VI, 6, 14), pe care îi numește „geți” (deci: locuitori ai țării geților).

Împrejurarea cu gepidul trădător (a cărui faptă este explicată prin solidaritatea creștină) ar mai putea însemna ceva: că noii veniți învățaseră trecătorile Carpaților. Mai mult, gepidul se afla în Câmpia Dunării de Jos de ceva vreme, din moment ce putea fi călăuza unei expediții de noapte. În fine, cred că poate fi formulată o ipoteză mai curajoasă: gepidul nu era tocmai un gepid, ci un got (greu de spus din care ramură), aparținând unor rămășițe de populație a unei formațiuni gotice

³⁶ Vezi însă și Theoph. Sim. VI.9 în SIMOCATTA 1985 (p. 129-130).

³⁷ CURTA 2001, p. 101, scrie „parasange”, nu „mile”. Asta ar însemna între 93 și 111 mile, adică cca. 150 km. Textul original spune „shmeiwn”, adică „semn” (miliar); deși în *Barbaricum*, evident, nu existau semne miliare, expresia pare a desemna mai degrabă mile decât parasange. H. Mihăescu, editorul ediției complete a operei lui Theophylact Simocatta în limba română, folosește tot termenul de „parasange”, pentru același pasaj (SIMOCATTA 1985, p. 129). Implicația ar fi o expediție militară depărtată, posibil în zona Siretului, cum se presupune. Textul sugerează, destul de explicit, că distanța respectivă se putea parcurge într-o singură zi (gepidul „trădător” parcurge distanța de mai multe ori, într-o succesiune rapidă de evenimente).

din prima jumătate a sec. al V-lea³⁸, dezvoltată pe același teritoriu precum formațiunea de mai târziu a lui Musokius (adică zona Buzăului mijlociu); cu alte cuvinte era... localnic, ceea ce explică buna cunoaștere a terenului. În fine, nu se poate exclude nici o a treia ipoteză, și anume că „trădătorul” era într-adevăr gepid, provenit însă din prăzile făcute de slavi la sudul Dunării, adică un fost soldat roman luat prizonier, postură care îi motivează mult mai bine gestul.

Traversarea Dunării și acțiunea în timpul nopții (Musokius era beat) a devenit un *topos* literar. Cei 45 de km. (sau mai mult) cu greu ar fi putut fi făcuți într-o singură noapte, într-un teritoriu fără drumuri³⁹.

Salvarea bizantinilor o aduce Gentzon (comandantul... infanteriei), în fruntea unui pâlc de călăreți (dar informația provine de la Theophanes, adică de la a treia mână). Dacă intervenția unui număr mic de oameni a schimbat sorții luptei - atunci lupta s-a purtat cu puțini oameni. Marșul rapid al bizantinilor prin câmpie, în faza atacului-surpriză, indică de asemeni un corp de armată mic. Toate acestea aruncă o anumită lumină asupra forței combative a adversarului. Distanța presupus mică dintre teritoriul Adragast și cel al lui Musokius indică și ea comunități politico-militare restrânse, cu un grad mic de agregare, rezumabile la expresia consacrată de *sclavinii*. Este destul de greu de acceptat că *acești* sclavini sunt cei care au răvășit întreaga Thracie de mai multe ori și au luat zidurile Thessalonicului cu asalt.

O ultimă concluzie: războiul cu barbarii barbarizase cu totul armata romană, inclusiv purtătorii numelor romane. Pedepsa aplicată de Priscus gărzilor - tragerea în țepă - este cea despre care vorbea cu groază Procopius, o generație mai devreme, descriind grozăviile sclavinilor⁴⁰ (v. supra, anul 550).

Theoph. Conf., a. 6086: *”În acest an (= tot 594, dar în toamna-iarna următorului an bizantin) Priscus a trecut din nou Istrul, a prădat neamurile sclavinilor și a trimis la împărat o mulțime de prizonieri. Împăratul a trimis pe Tatimer la Priscus și a poruncit ca romanii să petreacă iarna acolo. Aflând acest lucru, romanii se împotriveau, deoarece nu era cu puțință să se facă așa ceva din pricina mulțimii barbarilor, dușmăniei locuitorilor și frigului de nesuportat. Priscus i-a îndemnat cu cuvinte măgulitoare și i-a înduplecat să ierneze acolo”⁴¹.*

Acțiunile împotriva lui Adragast și Musokius debutează la începutul verii. Cele relatate de Theophanes, petrecute în următorul an bizantin, adică după întâi

³⁸ Există mai multe date care sugerează existența unui principat germanic în zona Buzăului, în epocă și sub suzeranitate hunică. Cel mai important argument mi se pare distribuția pieselor de aur în stil policrom (din 7 piese pe teritoriul Munteniei, 6 sunt pe cursul mijlociu al Buzăului. Astfel de formațiuni politice se mai găseau, probabil, în nordul Moldovei, în nord-estul Transilvaniei (pe Someșul Mic) și pe cursul inferior al Mureșului (v. HARHOIU 1976, în special harta de la p. 1044).

³⁹ Comunitatea lui Musokius s-ar putea afla undeva pe cursul Buzăului, prin asociere cu numele antic al râului (Musaios - TEODOR D. 1995, p. 324), fiind, deci, un urmaș (sau supus) al lui Dauristas, caz în care, însă, traversarea Dunării nu s-ar fi produs la Durostorum – care pare a fi baza operațională a lui Priscus – ci mult mai la nord, în aval de Carsium.

⁴⁰ Vezi fascicolul anterior (TEODOR E 2002), anul 550.

⁴¹ V. și Theoph. Sim. VI, 10, 1-3, în SIMOCATTA 1985.

septembrie, se încheie în timpul iernii, adică în același ciclu sezonier iar, după calendarul gregorian, în același an (am convenit, fără certitudine, că este 594 și iarna spre 595).

Soldații romani se împotrivesc iernării la nordul Dunării din trei motive: mulțimea barbarilor, dușmănia locuitorilor și frigul. Tautologia (aparentă?) barbari-locuitori lasă loc la speculații; la concluzii, însă, nu rămâne decât un semn de întrebare.

Deși soldații se împotrivesc iernării în *Barbaricum*, Priscus îi convinge. Forța *acestui* adversar (deductibilă din expresiile *mulțimea de prizonieri*; *mulțimea barbarilor*) nu pare însă pe măsura sugestiei.

ANUL 595 (toamna). Priscus este înlocuit de la comandă.

Theoph. Conf., a. 6087: *"Împăratul i-a luat lui Priscus conducerea militară și l-a numit conducător de oști pe fratele său Petrus. Priscus a pornit cu oștirea înainte de a sosi Petrus și a trecut fluviul. Auzind de trecerea oștirii romane, hanul se miră în chip deosebit și trimise la Priscus cerând să afle pricina, căci era mâhnit în chip deosebit pe succesele romanilor. Pentru aceste treburi Priscus îl trimise sol pe medicul Theodor, un bărbat inteligent și cumpănit (...). Ascultând aceste cuvinte khaganul surâse și zise că face pace, dar rămâne la alegerea lui Priscus dacă dorește să-l onoreze pe han cu prăzi de război. Priscus dădu khaganului prizonierii spre a obține trecerea, iar toate prăzile de război le luă cu sine și trecu fluviul fără primejdie"*⁴².

Este limpede că evenimentele se petrec pe alt segment al fluviului, foarte probabil în Banat (sau Oltenia?). Kaganul aude în timp util de isprăvile lui Priscus, are timp de un schimb de soli și este suficient de aproape pentru a tăia generalului retragerea. Așa ceva nu se putea petrece prea departe de Cazane. Cronicarul nu găsește însă de cuviință să spună și cine erau victimele raidului. La această epocă și în acel loc - ar putea fi gepizi sau slavini. Cum gepizii nu mai reprezentau o problemă militară - ar trebui să fie slavinii. Dar nu este sigur. Nu trebuie să judecăm campaniile bizantine numai cu argumente strict militare. Se pare că cele financiare erau cel puțin la fel de importante. De altfel, Priscus este mai interesat de pradă, decât de prizonieri - potențialii adversari.

Este cert că bizantinii aveau mari probleme cu întreținerea propriilor trupe (catastrofa din 602⁴³ s-a datorat acestui fapt, în ultimă instanță). Un bun comandant nu trebuia doar să-și conducă trupa la victorie, ci trebuia, în primul rând, să o hrănească. Ultima resursă, în absența banilor, era jaful. Iar fiindcă teritoriul bizantin era prea secătuit pentru a suporta jaful și din partea propriei armate,

⁴² Pasajul se regăsește, fără modificări esențiale, la Theoph. Sim. VI, 11 (SIMOCATTA 1985, p. 132-134).

⁴³ Tendința actuală este de a minimaliza evenimentele din 602, arătându-se că limes-ul a supraviețuit evenimentelor, fiind distrus ulterior (nu cunosc nici un autor recent care să fi respins teza). Este un argument. Bizantinii au pierdut însă, la această dată, *definitiv*, inițiativa militară, devenind un jucător pasiv, perdant prin definiție.

comandanților nu le rămânea altceva de făcut decât de a-și hrăni trupa la adversar. Există un dosar substanțial al problemei, care trebuie analizat aici, pentru a înțelege mai bine campaniile nord-dunărene. Problema este veche, și aduc pentru început un autor de pe vremea lui Valens:

Themistios X, 133-140 (FHDR II, p. 65): "...s-a introdus în schimb belșugul celor trebuitoare, datorită căruia gărzile din fortărețe nu sunt nevoite ca în locul barbarilor să poarte război cu supușii (romani) și să nu se atingă de aceia (barbari), pentru că așa le cere tratatul (de pace), dar să-i jefuiască pe agricultori, din pricina lipsei..."

Corpus Iuris Civilis, Codex X, 27, 2, 10: "Împăratul Anastasius augustul către propretorul Matronianus: (...) Dar acestea au fost rânduite în afara diocezei Thracia, căci în Thracia dăjdile nu sunt oferite în întregime, deoarece numărul agricultorilor s-a micșorat din cauza năvălirilor barbare, și nu ajunge contribuția în natură pentru oștenii aflați în ea; și mai mult ca oriunde, pentru hrănirea unităților militare din ea, e nevoie să o strângem cu multă grijă, deoarece nu putem hrăni soldații de acolo fără să facem și cumpărături".

Ioannes Lydos, Despre Magistraturi⁴⁴: "Supușii împărăției socot că mai ușor pot suporta o invazie a barbarilor decât o staționare în mijlocul lor a armatei romane"

Procop., Istoria secretă 23, 6: "...când mezii și saraceenii devastau o mare parte din teritoriul Asiei, iar hunii, sclavinii și anșii răvășeau aproape toată Europa, (...) el (=Iustinian) n-a iertat nimănui birul, afară doar, pentru un singur an, cetăților care fuseseră cucerite".

Corpus Iuris Civilis, Nov. Edict XIII, Cap. XI: "...către Ioannes, preaslăvitul eparh al sfintelor comandamente militare din Orient (...) 1. Dacă se întâmplă că unii din ținuturile amintite sunt necinstiți față de fisc (...) Aceste provizii vor fi sechestrate de la augustal din clipa aceea și vor fi trimise caselor tale de bani pe propria lor primejdie; și vor fi supuși la confiscare prealuminării tribuni și conducătorii lor (care trebuie să se teamă și de pedeapsa capitală); iar unitatea militară în întregime va fi strămutată din țară și așezată în ținuturile de dincolo de fluviul Istru sau Dunăre spre a sta de pază la hotarele de acolo..."⁴⁵.

Probleme cu aprovizionarea trupelor din Balcani existau încă de pe vremea cumpătatului Anastasius, în vremea căruia, totuși, visteria nu era goală. De atunci trecuse aproape un secol, iar procesul de "urbanizare" (practic, emacierea economiei agrare, datorită invaziilor) - început încă din secolul IV - se accelerase, iar lovitura de grație a dat-o fiscalitatea enormă, care trebuia să finanțeze visurile de reîntregire a imperiului. Economia monetară este, începând cu 582, în pragul colapsului⁴⁶. În aceste condiții, când economia de schimb aproape dispăruse, dar

⁴⁴ De Magistratibus, ed. Bekker, Bonn, 1837, p. 246 (apud Madgearu 1997, p. 14).

⁴⁵ Edictul datează între septembrie 538 și august 539.

⁴⁶ OBERLÄNDER 2000, p. 140-141, însă este demn de menționat că fenomenul definește în primul rând dioceza Daciei și mai puțin Oltenia, reflectând astfel fidel aria probabilă de operațiuni, conform izvoarelor. În schimb, între 583-587 nu pătrund monede pe teritoriul Munteniei.

nici cea naturală nu mai prea exista, ne putem întreba cu ce se hrănea armata bizantină. Scăderea efectivelor militare este un rezultat al acestor evoluții economice (rezultată la rândul-i din criminala paciență cu care împărații romani priviseră acțiunile balcanice ale barbarilor). Edictul lui Iustinian împotriva deturnărilor de fonduri militare instituie o pedeapsă care nu are numai logică militară (infractorii trebuie trimiși în sectorul cel mai expus al limes-ului), dar și una financiară (statul roman nu va mai cheltui cu prăduitorii visteriei, iar aceștia își vor câștiga existența, în schimbul vieții).

Detaliatele jurnale de război ale ultimului deceniu al secolului amintesc în cel puțin trei rânduri de iernarea armatei la nordul Dunării. Acestea nu par a fi însă incidente izolate, ci o practică mai veche. Mai mult, practica fusese consfințită de o lucrare teoretică, reprezentativă pentru epocă, *Strategicon* (XI.4.19), care recomanda explicit iernarea în teritoriul inamic.

ANUL 595 (toamna). Prima campanie a lui Petrus.

Theoph. Sim., VII, 2-5: ... (Comandantul Petrus) părăsind Odessos merse pe calea stângă a ținutului, iar când ajunse la Marcianopolis ordonă ca o mie de oameni să alerge înaintea armatei. Aceștia dădură peste șase sute de sclavini care duceau o mare cantitate de pradă de la romani. Căci devastând Zaldapa, Aquis și Scopis, ei jefuiseră din nou pe nenorociți și aveau prăzile încărcate pe un mare număr de care. (...) ei (romanii) dădură și primiră lovituri de săgeți (...) dar romanii atacară cu putere și târziu îi uciseră cu greu pe barbari (...). În a zecea zi împăratul Mauricius trimise o scrisoare împărătească fratelui său (= comandantul Petrus) sfătuindu-l să stea în Thracia; căci Mauricius auzise că trupele sclavinilor porneau spre Bizanț. De aceea [?!] generalul veni la Pistos, apoi sosi la Zaldapa. A doua zi merse la orașul Iatros și trecând pe lângă fortăreața Lataricium așeză tabăra la Novae (...) 3 (...) A treia zi așeză tabăra în orașul Asemos (...) 5 (...) și toată armata (romană) s-ar fi prăpădit, dacă un barbar oarecare nu le-ar fi arătat râul Ilivakia, care se afla la o depărtare de patru parasange (cca. 20 km.)".

Fragmentul face probleme serioase de interpretare, pe mai multe segmente. În primul rând, se află în discuție identificarea localităților *Aquis* și *Scopis*. S-a propus *Aquae* (Prahovo) și *Scupi* (Skoplje)⁴⁷, dar s-a contra-argumentat că șase sute de slavi nu ar fi putu face așa ceva⁴⁸, distanțele fiind prea mari. Argumentul este fals, fiindcă armile barbare se împrăștiau totdeauna, în goană după pradă; spre comparație, slavii s-au confruntat cu o mie de soldați romani, care însă erau doar *avangarda*, nu toată armata. Din nefericire chiar *Zaldapa* e discutabilă, ceea ce face ca totul să devină confuz. În mai multe pasaje din *Simocatta*⁴⁹, această localitate - cunoscută ca fiind în

⁴⁷ WHITHBY 1988, p. 159.

⁴⁸ MADGEARU 1997, p. 19, nota 66.

⁴⁹ *Theoph. Sim.* II, 10; în locul discutat, dar și câteva rânduri mai jos. Mai este și un fragment la Ioan de Antiohia (Cronica, 214 e, apud BARNEA A. 1991, p. 263-264), în care, vorbind despre răzvrătitul Vitalianus, spune că este "...originar din Zaldapa, un mic oraș din Moesia Inferioară". Dincolo de

Scythia, la graniță cu Moesia - lasă impresia că s-ar afla spre Munții Haemus, la vest de Marcianopolis⁵⁰. În pasajul imediat, mai jos, după scrisoarea de avertisment a împăratului, Petrus se îndreaptă spre Novae prin Zaldapa⁵¹, ceea ce nu are sens decât dacă localitatea respectivă s-ar afla lângă Haemus. În fine, chestiunea nu poate fi inventariată, deocamdată, decât la categoria lucrurilor neclare.

Pentru Aquis și Scopis s-au mai propus două locații la granița sudică scytho-moesică⁵², respectiv, pentru prima, Popeda (fost Guelengik), între Zaldapa și Dionysopolis, iar pentru a doua - o poziție între Dionysopolis și Marcianopolis. Succesiunea din text (Zaldapa - Aquis - Scopis) nu are sens dacă luăm în considerare locația tradițională a Zaldapei (Abtaat, la circa 20 km. SSV de Tropaeum), fiindcă, pe un vector N-S, enumerarea se face în ordinea 1-3-2. Aceeași enumerare ar avea sens dacă am admite (ipotetic!) o localizare submontană pentru Zaldapa, pe un vector V-E-N (vezi Harta 7). Mai mult decât atât, întregul pasaj din Simocatta VII, 2-5, ar căpăta sens.

Dintre cele două serii de localizări propuse (prima: o localitate în Scythia, una în Dacia Ripensis, una în Dardania; a doua: toate localitățile se află la granița scytho-moesică) - ultima este mult mai rațională. Între Zaldapa (oriunde s-ar afla) și Scupi sunt circa 700 de km; o asemenea forță de izbire nu se poate admite nici măcar pentru avari (niciodată două grupări avare importante nu acționează la asemenea distanțe). Nici așa, însă, lucrurile nu sunt mult mai simple! Caravana prăduitorilor este interceptată undeva lângă Marcianopolis, probabil la nord de oraș. În cazul primului vector (N-S), întâlnirea lângă Marcianopolis este normală; am văzut însă că ordinea localităților este nefirească. În cazul celui de al doilea vector ipotetic (V-E-N), e mai greu de înțeles întâlnirea cu avangarda romană. Dificultatea o datorăm - având în vedere enumerarea localităților jefuite - presupunerii că jefuitorii au bazele de atac în Muntenia. Relatarea ar deveni mai inteligibilă însă dacă am admite că baza de atac s-ar afla unde spre vest, iar slavii se retrăgeau, sub povara prăzii, spre casă. Unde spre vest? Ceea ce face Petrus după avertismentul lui Mauricius, pentru a preveni atacul slav, poate fi un indiciu asupra zonei calde. Petrus se deplasează pe traseul Iatrus-Novae-Asemos, iar luptele cu slavii lui Piragast ar trebui să se fi purtat în Oltenia, nu în vestul Munteniei și cu atât mai puțin spre Ialomița⁵³.

limbajul arhaizant, care este un tic intelectual al epocii, e de presupus că eruditul se gândea nu la întinderea provinciei din secolul III (e discutabil cât de bine se mai știau astfel de antichități), ci la provincia *Moesia Secunda*; or, locația dintre Tropaeum și Marcianopolis se afla în Scythia Minor.

⁵⁰ Vezi harta 7.

⁵¹ Mai exact, pe traseul Pistus - Zaldapa. Identificarea primei localități (BARNEA A. 1991, p. 199 și 291) se bazează însă exclusiv pe pasajul aflat aici în discuție și pe o bornă miliară, datând însă de pe vremea lui Valens (BARNEA A. 1991, p. 254). Problema nu este aici contestarea locației unei Zaldapa scythice, ci ipoteza existenței unei alte Zaldapa, în Moesia Secunda.

⁵² BARNEA A. 1991, p. 199 și harta de la p. 291. De aceeași opinie CURTA 2001, p. 103, nota 90.

⁵³ MADGEARU 1997, p. 21, crede că acțiunea s-a desfășurat în vestul Munteniei. Nu ar fi avut sens ca Petrus să meargă până la Osem (în fața Oltului) pentru a angaja lupta în vestul Munteniei. Pe de altă

Textul complet, deși de felul său confuz - dând de furcă tuturor comentatorilor de până acum - este totuși mult mai explicit decât fragmentele din *Fontes*, în sensul că ciocnirea cu bulgarii s-a petrecut imediat după rușinoasa plecare din orașul Asemum (la gura râului Asem, sau Osem, astăzi), foarte probabil la vest de râu („a plecat mai departe”), iar traversarea Dunării se petrece la puțină vreme apoi. Armata romană se afla deci, cu aproximație, în dreptul cetății Sucidava-Celei, care, cel puțin până la 597 (conform evidenței numismatice) se va fi aflat sub control roman. Totuși, traversarea apei se face sub tirul adversarului; faptul, în sine, pare a pune sub semnul întrebării existența unei garnizoane romane pe malul nordic, fiindcă sclavenii lui Piragast s-au împotrivit bărbătește, dar au fost învinși de o trupă romană slăbită, care a trebuit să forțeze trecerea din bărci. Existența unei garnizoane romane pe malul nordic i-ar fi pus pe sclavini în imposibilitatea de a angaja lupta de apărare a malului, existând riscul unui atac din spate.

Indiferent că evenimentele s-au petrecut în zona Sucidava-Celei sau în alt loc apropiat (nu mai departe de o zi de mers), debarcarea pe malul nordic se produce într-o zonă limitrofă gurii Oltului. Armata lui Petrus se pune în marș, spre interior (aparent avea un obiectiv clar), iar lipsa de apă și setea trupeii sunt semnalate încă de a doua zi după luptă. A treia zi, deja, găsim un barbar care le indică direcția râului „Helibakia”, iar a patra zi în zori ajung la apă. Este evident că era imposibil, pentru trupa lui Petrus, să ajungă la Ialomița în două zile; pe traseu există, de altfel, numeroase râuri cu curs permanent. Așa că trebuie să concluzionăm că această „Helibakia” nu este „Helibakia” din campania lui Priscus. La urma urmei, dacă au existat atâtea orașe pereche, de ce nu ar fi existat râuri cu nume identic; ele există și în zilele noastre.

Acestei noi ipoteze, că atacul slav ar fi debutat din Oltenia, i se poate reproșa absența oricărui indiciu al lungului drum parcurs de slavi, de-a curmezișul Daciei Ripensis și a Moesiei Secunda. Nimic nu ne permite să credem că, la această epocă, în care dezmembrarea limes-ului era deja în fază avansată, bizantinii mai știa ce se întâmplă în teritoriu. Ceea ce se știa era, cel mult, ceea ce se întâmpla în proximitatea unor trupe care aveau capacitatea de cercetare prin luptă

parte, textul (nereprodus aici) nu lasă nici un dubiu că traversarea nu s-a făcut în sectorul protejat de Sucidava-Celei. Problema este că nu în Câmpia Burdei lipsește apa, ci în sudul Olteniei. Ipoteza mai veche, a identificării *acestei Helivakia* cu Ialomița (FHDR II, p. 543, nota 7; argumentația că Helibakia ar fi un derivat al cetății Helis, unde Dromichete l-ar fi ospătat pe Lisimach - SIMOCATTA 1985, p. 128, nota 24 - nu rezistă, cel puțin pentru că nu se știe unde era Helis, dar și pentru că între cele două evenimente a trecut aproape un mileniu) pare extrem de puțin plauzibilă, luând în considerare ordinea operațiunilor. Dacă bizantinii s-ar fi îndreptat, din zona Oltului, spre răsărit, nu numai că nu s-ar fi uscat de sete, dar s-ar fi înecat de mai multe ori, în mlaștinile Sabarului, Argeșului, Dâmboviței și Colentinei. Interpretarea tradițională a izvoarelor (campania lui Petrus s-ar fi desfășurat în Muntenia) a creat numismaților probleme (OBERLÄNDER 2000, p. 143: „*începând din 594 aria operațiunilor s-a mutat în Moesia Secunda și în Muntenia, destul de departe [?] de Oltenia. (...) încetarea pătrunderii monedelor spre posesiunile bizantine de la N de Dunăre în anii 596-7 și 598-9 este greu de explicat*”), care dispar dacă acceptăm ipoteza campaniei oltene, cu tot cortegiul consecințelor, inclusiv distrugerea Sucidavei (vezi mai departe).

(episodul ciocnirii de la Marcianopolis face parte din această categorie). Episodul imediat următor - înaintea eșecului din Oltenia⁵⁴, al întâlnirii cu prădătorii bulgari, la vest de Novae (dar de unde veneau aceștia? nu avem nici un indiciu), este de-a dreptul hilar. Barbarii nu se temeau de armata romană și-i cereau să păstreze pacea, fiindcă se aflau pe teritoriul... avar! Dacă ipoteza mea este corectă, slavii înaintaseră, în prima fază, prin acest teritoriu! Ipoteza este congruentă constatării că, după 585, limes-ul illyric practic nu mai exista (cu excepția unor puncte izolate de rezistență, inclusiv, probabil, unele fortificații de la Cazane).

La acest punct trebuie discutată ipoteza lui Vladimir Popović⁵⁵ asupra prezenței slave în Oltenia. Ipoteza pleacă de la observația că, începând din 584, atacurile avarice se îndreaptă cu înverșunare asupra sectorului de limes cuprins între Cazane și gura Jiului. Să recapitulăm aceste obiective. În 584 - *Augusta*; 586 - *Ratiaria, Bononia, Aquae*; (urmează 5-6 ani de pace); 593: *Bononia*; în 595 - campania de jaf a lui Priscus, în Banat sau Oltenia; 596 - raid al slavilor în *Aquae* (?). Popović presupune că avarii încercau să deschidă slavilor un nou culoar de atac, pe valea Timocului (de unde sunt mai multe direcții de dezvoltare, spre Serdica-Philippopolis, spre Naissus-Scupi, spre Pautalia-Stobi). În realitate, slavii - cei din Câmpia Dunării mijlocii - aveau de mult acces pe aceste trasee, spre inima Peninsulei. Se pare însă că avuseseră loc mișcări de populație, slavii ocupând teritorii în Banat și, poate, în Oltenia. *Acești slavi* nu aveau încă un culoar strategic; asediul cetății Singidunum din 593 încerca să realizeze acest lucru, chiar cu sprijinul slavilor de peste Dunăre. Ipoteza este seducătoare și trebuie avută în considerație, cu atât mai mult cu cât arheologia pare să furnizeze indicii suplimentare⁵⁶.

O consecință a înfrângerii lui Petrus este și distrugerea finală a cetății de la Sucidava-Celei, în 597⁵⁷. Necesitatea distrugerii acestei fortificații - un cap de pod - o demonstrase chiar campania lui Petrus. Ar fi o altă dovadă indirectă a prezenței slavilor în Oltenia.

ANUL 596. Priscus alungă cutrigurii de la Singidunum.

Theoph. Sim. VII, 7: "La începutul primăverii (= 596?) Priscus pleacă din Bizanț. Apoi adună toate trupele la Astice și după ce făcu numărătoarea armatei, comandantul află că un mare număr de romani pierise (...). Așadar, după ce făcu 15 popasuri cu tabăra și trecu Istru [??], în a patra zi comandantul sosi la Novae superiores (= illyric, din Moesia superioară)".

⁵⁴ Theoph. Conf., a. 6089.

⁵⁵ POPOVIĆ 1975, p. 469-472.

⁵⁶ Discuția este amplă (MADGEARU 1997, p. 173-174). În esență, prezența celor mai timpurii așezări slave la sud de Cazane (Mihajlovac, Ljubicevac, Korbovo) ar fi suportul pentru proveniența acestei populații din Banat sau Oltenia. Rămâne însă de stabilit cât de vechi sunt aceste așezări.

⁵⁷ BUTNARIU 1985, p. 227, însă materialul numismatic nu este publicat integral (OBERLÄNDER 2000, p. 145).

Theoph. Conf., a. 6090: "Barbarul distruse zidurile cetății Singidunum și pătrunse pe pământul romanilor. Aflând de aceasta, Priscus se duse într-o insulă a Istrului (probabil Viminacium), luă corăbii iuți și ajunse la han la Constantiola, dorind să se întâlnească cu dânsul. Hanul veni pe țărmul fluviului, iar Priscus vorbea cu el din corabie...[urmează o discuție inutilă]. Priscus lăsa corăbiile pe râu (să plutească la vale), lângă Singidunum, pustii orașul, alungă din el bulgarii și începu a construi ziduri. Hanul trimise la el soli (...). Dar îi apucă iarna și fiecare din ei se retrase în tabăra proprie".

Manevra lui Priscus, în descrierea lui Simocatta, este cel puțin curioasă. Armata pleacă din Astice, în proximitatea capitalei, iar după 19 zile se află la Novae, în Moesia Prima, aval de Viminacium. După a cinsprezecea zi traversează Dunărea⁵⁸; judecând după zilele de marș, manevra se produce undeva în aval de Cazane. Armata bizantină trece apoi din nou pe malul roman, la Novae. De ce? A vrut Priscus să mai administreze o lecție slavilor? Expediția seamănă a marș forțat, ceea ce nu îngăduie jaful. Cauza grabei pare să o constituie agitația barbarilor la gurile Tisei. Mai poate exista o cauză: romanii par să fi pierdut controlul culoarului de la Naissus⁵⁹, armatele fiind obligate la rute ocolitoare. Dar de ce nu a ales Priscus drumul de limes al Dunării? Poate fiindcă era prea previzibil? Oricum, apariția lui Priscus la Viminacium pare, pentru avari (vezi discuția cu kaganul) o surpriză neplăcută.

Și din textul lui Theophanes Confessor prezentat supra, și din campania anului 599, rezultă că acest *cartier general* al avarilor de la Constantiola se află în amonte de Singidunum, nicidecum în Moesia Secunda, așa cum figurează în indicele din FHDR II.

ANUL 597 (iarna și primăvara). Contra-atacul avar în Moesia.

Theoph. Sim. VII, 13: "În această vreme (= 597?) khaganul, (...) strângându-și trupele, înaintă prin Mysia Tracică (= Secunda), apoi atacă orașul. Aflând acestea, Priscus veni în ajutorul orașului amenințat. Așadar romanii și barbarii aveau taberele lângă Tomea și, deși venea iarna, rămaseră pe loc. La apariția primăverii (= 598?) o foamete lovi pe romani (...) După ce au trecut sărbătorile (= paștele) khaganul a trimis soli cerând să se separe trupele. Și astfel barbarul se despărți de romani. În a șasea zi (= după plecarea de la Tomea), când auzi că Comentiolus are să vină cu trupele la Nicopolis (ad Istrum), khaganul își adună oaste și porni împotriva lui. Auzind însă că vine Kaganul, Comentiolus plecă în Mysia (?) și-și așeză corturile la Zicidiva (= Zicidava?). În a șaptea zi (kaganul?) sosi în orașul Iatros. Barbarul era la o depărtare de 20 de parasange (= cca. 100 km.) de romani (...). 14. Atunci barbarii se așezară în jurul

⁵⁸ Vezi Harta 8.

⁵⁹ În fapt, întregul Illyricum pare pierdut pentru bizantini. Circulația monetară încetează în Dacia Ripensis (pe termen lung) începând cu anul 596/597 (OBERLÄNDER 2000 tabelul L din volumul II, secțiunea V).

întăriturilor trecătorilor pe care romanii în limba lor părintească obișnuiesc să le numească cleisurae. Fură uciși deci mulți romani”.

Theoph. Conf., a. 6090: “...(bătălia din *cleisurae*) În felul acesta romanii fură puși pe fugă, iar barbarii găsiră mulțimea (soldaților) lipsită de conducere militară și o măcelăriră fără cruțare. În fuga lui rușinoasă Comentiolus ajunse la Drizipera...”.

Acțiunea avarilor este un răspuns la conta-atacul energetic al lui Priscus de la Singidunum, cu aceleași arme: atacul spatelui adversarului, obligându-l astfel să se replieze. Dacă citim textele în continuitate - apar două ierni la rând⁶⁰, respectiv evenimentele ar trebui să fie din ani diferiți. Este însă greu de crezut că în situația creată de intervenția lui Priscus la Singidunum ar fi putut trece un an fără evenimente; nu era Priscus omul să se odihnească atât de mult, nici kaganul atât blajin să lase adversarul să respire. “Omenia avară” prilejuită de paștele înfometat avea la bază interesul clar de a se desprinde de Priscus fără luptă (avarii fuseseră prinși între garnizoana Tomis-ului și armata comitatensă), prețul fiind chiar permisiunea de a ieși din încercuire. Pe de altă parte, acesta este un nou episod care subliniază dificultățile logistice ale armatei bizantine.

Acest *Tomea* este sigur Tomis, reședința Scythiei Minor, nu un orașel din Illyria⁶¹. Textul este clar: avarii au atacat Moesia *thracică*. De altfel, avarii cu greu ar fi putut ajunge în șapte zile de la Remesiana la Iatros⁶². De la Tomis la Iatros - șapte zile reprezintă un tempo normal (al unei armate obosite, totuși).

Acțiunea lui Comentiolus (venind dinspre pasul Kotel - v. harta 8) spre Nicopolis ad Istrum era probabil destinată să împiedice forțarea trecătorilor din Balcanii răsăriteni și o nouă invazie spre Adrianopole. Exact acest lucru avea însă să se întâmple. Lupta se produce, probabil, chiar în acest pas (care se află la exact 100 de km. de Iatros!). Fragmentul este important pentru clarificarea sensurilor cuvântului *cleisurae* (clisură). Bătălia sigur nu se poartă la Cazanele Dunării, fiindcă Comentiolus - deși priceput la fugă - nu ar fi putut *fugi* până la Drizipera, lângă Constantinopole! *Cleisurae*, deci, nu sunt numai Cazanele Dunării, ci orice loc strâmt⁶³.

Închei comentariile la înfrângerea lui Comentiolus cu întrebarea: unde era Priscus? I se luase comanda (atât de repede)? Sau rivalitatea celor doi (exprimând rivalități de la Curte) era oare atât de acerbă încât să-i determine la a asista pasiv la confruntările pe viață și pe moarte ale celuilalt? Se pare că da. Istoria se va repeta, după puțini ani, cu roluri schimbate.

⁶⁰ Theoph. Conf., a. 6090: “*Dar îi apucă iarna și fiecare din ei se retrase în tabăra proprie.*”; Theoph. Sim. VII, 13: “*Așadar romanii și barbarii aveau taberele lângă Tomis și, deși venea iarna, rămăseră pe loc*”.

⁶¹ ȘTEFAN 1967, FHDR II, p. 545, nota 10; contra BREZEANU 1981.

⁶² Vezi Harta 8.

⁶³ Acesta este și utilizarea cuvântului în limba vorbită și topografie. În Bulgaria centrală, între pasul Troian și Vf. Bogdan, la izvoarele râului Streama, pasul spre izvorul Topolniței se numește, și astăzi, Klisura. În concluzie, *clisură* înseamnă nu numai un defileu, ci și un pas, adică orice loc strâmt.

ANUL 599. Acțiunea lui Priscus la nordul Dunării. Sunt relatate cel puțin șapte confruntări militare, toate favorabile bizantinilor. Ne vom opri numai asupra elementelor relevante pentru obiectivele studiului.

Preambul. *Theoph. Sim. VIII, 1-2: "1. Când veni primăvara (599?) (...) Comentiolus adună oastea, se duse la Istru și se uni cu Priscus la Singidunum. 2. În a patra zi trupele fură chemate și după ce vorbi Priscus, se rupse pacea (...). Pacea fiind deci anulată pe față, romanii merseră la Viminacium, care este o insulă în apele Istrului. Când romanii trecură din insulă pe continent, khaganul auzi [despre] mișcările armatei romane. Deci barbarul aducând soldați atacă teritoriul romanilor, dădu celor patru fii ai săi trupe și-i îndemnă să păzească trecerile Istrului...*

După cum sugerează textul, gestul concret care generează războiul este trecerea din insula de la Viminacium pe malul drept al Dunării. Faptul nu contestă direct termenii anteriorului tratat de pace (granița pe Dunăre; textul spune: *barbarul ... atacă teritoriul romanilor*), dar se pare că ar contraveni unei înțelegeri asupra interzicerii manevrelor armatei comitatense⁶⁴. Nu este vorba nici de o traversare pe malul stâng, atâta vreme cât acesta este dat în paza fiilor khaganului (cei care, puțin mai târziu, aveau să fie înfrânți în aceeași poziție)⁶⁵.

Bizantinii, confrunțați pe propriul teritoriu cu grosul trupelor avar, forțează Dunărea spre malul stâng, pe un pod de vase, în ciuda opoziției avarilor, și-și fac tabără întărită. Manevra era deosebit de curajoasă și surprinzătoare, Priscus folosind – încă o dată – aceeași monedă de plată, adică atacul asupra adâncimii teritoriului avar, având și avantajul a înfrunța forțe inferioare numeric (în fața cărora însă nu avea voie să piardă, fiindcă nu exista retragere). Asaltul taberei romane prilejuiește prima bătălie de anvergură, în fața șanțurilor. Priscus forțează Timișul, fiindcă după încă două confruntări ajunge la Tisa. La ultima bătălie participă însuși hanul, care deci părăsise pozițiile ofensive din dreapta Dunării, pentru a salva situația foarte gravă care se ivise; în acest moment stăpânirea avară la Dunărea mijlocie era în pericol⁶⁶.

Raidul la vest de Tisa. *Theoph. Sim. VIII, 3: "...Apoi Priscus dădu ordin să treacă râul Tissos 4000 de oameni și să observe mișcările dușmanilor. Cei trimiși trecură râul din apropiere și dădură peste trei așezări ale gepizilor [între Tisa inferioară și Dunăre!]. Neștiind nimic din cele întâmplate în ziua precedentă, barbarii se așezaseră la ospăț și sărbătoreau o sărbătoare băștinașă (...) romanii*

⁶⁴ Să ne aducem aminte de bulgarii de lângă Novae, care se încredeau în pacea khaganului (*Theoph. Conf. a. 6089*).

⁶⁵ Vezi Harta 9.

⁶⁶ După patru înfrângeri consecutive ale avarilor, dacă Priscus ar fi trecut Tisa (ceea ce s-a și întâmplat), iar Comentiolus ar fi atacat Sirmium, istoria s-ar fi putut schimba. Comentiolus era însă bolnav, dacă ar fi să dăm crezare surselor. Binomul de opoziție Priscus-Comentiolus (uneori, pe rolul celui din urmă – Petrus) ar avea substrat politic, iar atât măreția primului, cât și nevolnicia celui (celor) din urmă ar trebui luate cu nuanțe (CURTA 2001, p. 56).

tăbărâra peste barbarii amețiți de băutură și făcură un măcel foarte mare. Fură uciși 30000 de barbari [?!]. Punând mâna pe o pradă numeroasă, romanii trecură înapoi râul și o duseră la Priscus... ”.

Deși se consideră, îndeobște, că gepizii s-au retras în arcul carpatic (și Crișana) după supunerea la avari, iată-i la gurile Tisei⁶⁷, în număr considerabil. Sigur, numărul dat de Simocatta pentru victimele atacului este cu totul exagerat (30000 de oameni ar putea reprezenta, probabil, jumătate din toți locuitorii dintre Tisa și Dunărea mijlocie, or avangarda romană nu se aventurase prea departe). Oricum, autorul folosește un termen (*hora*) greu traductibil, însemnând, destul de generic, *comunitate* (care poate cuprinde mai multe sate).

Amuzant și trist totodată este că și în aceste împrejurări eroice și glorioase – ultimele, pentru multă vreme, ceea ce cronicarul era conștient – se transmite posterității informația prețioasă că romanii au făcut măcel mare la un bal și că s-au întors încărcăți de prăzi. Mai mult, gepizii fiind creștinați, nu este exclus ca sărbătoarea *băștinașă* să fie una creștină. Considerentele religioase își fac însă foarte rar simțită prezența, în textul lui Simocatta.

Bătălia de la Tisa. *Theoph. Sim. VIII, 3*: “...În a douăzecea zi barbarul strânse din nou trupe lângă acest râu (Tisa). De aceea Priscus se reîntoarce la râul Tisos. Se dădu deci în această regiune o luptă foarte mare [a șaptea] și memorabilă (...) barbarii fură înecați în apa râului și împreună cu ei pieri și o foarte mare parte de sclavini. După această înfrângere barbarii au fost făcuți prizonieri, și anume au fost prinși 3000 de avari, alți barbari 6200 și 8000 de sclavini...”.

Structura etnică a prinșilor poate fi relevantă pentru structura unei armate avar⁶⁸ la această epocă. De această dată cifrele par veridice (6200 presupune o aproximare strânsă)⁶⁹. Avarii reprezintă doar puțin peste o șesime din prinși, în timp ce slavii reprezintă majoritatea relativă. Sigur, ar fi interesant să știm structura celor 6200 de *alți barbari*; sunt de presupus gepizi, cutriguri, dar și alții, fiindcă altfel - dacă ar fi fost o enumerare simplă - Simocatta ne-ar fi furnizat detalii.

⁶⁷ Deși nu avem detalii geografice despre acțiunile lui Priscus în interfluviul Timiș-Tisa, nici despre acțiunile avangărzii în interfluviul Tisa-Dunăre, este destul de sigur că nici Priscus nici avangarda nu au riscat să se aventureze spre nord, de teamă să nu li se taie retragerea (inclusiv legătura cu eventualele întăriri).

⁶⁸ Antropologia poate aduce contribuții semnificative la clarificarea aspectului. Imperiile nomade, în general, și cel avar, în particular, era populat de indivizi cu moștenire genetică extrem de diversă. Media elementelor mongoloide și euro-mongoloide (care ar putea reprezenta avarii, dar nu numai), pentru necropolele cunoscute în Ungaria până la începutul anilor 80, este de numai 16%. Majoritatea o deține rasa europoidă înaltă (slavii, 27%), rasa europoidă nordică (gepizii, 21%), europoizii gracili (cromagnoizi, 18%), aceștia din urmă reprezentând probabil moștenirea epocii romane. Au fost depistate și elemente armenoide (armenii fiind un element de bază al armatelor romane dinspre sfârșitul sec. VI) și vest-mediteranoide (care nu se pot datora decât mai vechilor colonizări romane). Pe larg LIPTÁK 1983, p. 48-95. Este surprinzătoare consonanța celor două rânduri de cifre. În procente, prizonierii bătăliei de la Tisa sunt 17,4 % avari (!) și 46,5 % slavi, cât și majoritatea relativă a slavilor în ambele serii.

⁶⁹ *Theoph. Conf.*, a. 6093, dă cifre mai mici (dar și mai confuze). Nu cunoaștem sursele cronicarului târziu.

Epilog cu prizonieri. *Theoph. Sim. VIII, 3-4*: “...Prizonierii fură puși în lanțuri și comandantul trimise barbarii ca pradă de război în orașul Tomea. 4. Înainte ca împăratul să afle despre cele întâmplate, kaganul trimise soli la Mauricius, încercând să ia înapoi prizonierii. Însăpământat de amenințările barbarului și înșelat de vorbe, Mauricius porunci lui Priscus prin ajutorul de comandant (Comentiolus) să dea înapoi kaganului avarii făcuți prizonieri. Astfel deci barbarii fură redați de la Tomea (Tomis?!) kaganului”.

De această dată suntem constrânși să ne gândim cu toată seriozitatea dacă este vorba despre Tomis - capitala Scythiei - sau un alt Tomis (Tomea), eventual lângă Remesiana⁷⁰. Peninsula Balcanică este plină de denumiri gemene, generatoare de confuzii⁷¹. Ceea ce ne constrânge este doar bunul simț. Bizantinii nu par deloc în situația de a fi capabili să organizeze un convoi de peste 17.200 de prizonieri plus gărzi, pe rute atât de lungi. Mai ales ultima propoziție (...barbarii fură redați de la Tomea kaganului) ar fi greu de înțeles, dacă Tomis ar fi cel de pe malul Mării Negre, nu cel de pe malul Nișavei.

Că bizantinii nu mai erau în stare să asigure securitatea unui convoi - nu ar fi încă foarte grav. Se pare însă că nu mai puteau să asigure nici măcar un serviciu de curierat; altfel nu se explică faptul că solul avar a ajuns la Mauriciu înaintea veștii unei victorii glorioase. Este limpede că avarii controlau drumurile de acces spre Constantinopol, cel puțin în vestul Peninsulei. Începem să înțelegem traseul ciudat ales de Priscus, în campania anului 596, de la Astice la Viminacium⁷².

Aici apare o nouă problemă: dacă bizantinii nu mai controlau culoarul strategic Naissus-Serdica, cum au ajuns prizonierii la aceea Tomea, presupusă lângă Remesiana (adică exact în culoar)? Poate pe drumul Cazanelor și pe Timok? Pare singura posibilitate. Este însă un drum foarte lung, care explică de ce solul avar ajunge în capitală înaintea curierului roman.

Acesta este sfârșitul campaniei lui Priscus. Comentiolus s-a înzdrăvenit, la timp pentru a preda prizonierii kaganului și pentru a ne demonstra un nou traseu ciudat, prin Peninsula Balcanică.

IARNA 599-600. Retragerea lui Comentiolus (*Theoph. Sim. VIII.4*). Mauricius dorea din nou pace cu avarii. În consecință - Priscus este destituit, fiind un general de război, nu unul de pace. Prezența trupelor bizantine la Dunărea mijlocie devenise nu numai inutilă, dar chiar riscantă, într-un teritoriu controlat de inamic, la venirea iernii. Ce știm este că generalul rămas la comandă ajunge la Novae (cel tracic). Cum? Probabil tot pe *limes*-ul Cazanelor. Dacă ar fi venit pe drumul “normal” (Horreum Margi - Naissus - Serdica) nu ar fi avut rost să se

⁷⁰ ȘTEFAN 1967.

⁷¹ Există o lungă listă, din care voi exemplifica doar: Novae, Noviodunum, Apollonia, Sucidava, Nicopolis, Aquae, Scopi, Beroe, Altina, probabil și Zaldapa.

⁷² Așa cum spuneam și într-o notă anterioară, Dacia Ripensis pare complet abandonată din 596 (circulația monetară încetează); or, Dacia reprezintă legătura teritoriilor tracice cu avanposturile bizantine din Moesia Prima.

întoarce la Dunăre pentru a ajunge la Philipopolis⁷³. Ajuns la Novae, Constantiolus nu urmează calea cea mai scurtă și ușoară (Nicopolis ad Istrum - pasul Kotel - Adrianopolis), deși *se grăbea să ajungă la Bizanț* - spune cronicarul. Din contră. Armata se întoarce spre vest, pentru a putea apuca pe *calea lui Traian* (v. Harta 9), un drum părăsit, *neumblat de nouăzeci de ani*. Generalul nu ascultă de băștinași și face o excursie montană, pe poteci înzăpezite, cu o armată bine echipată de vară; nefiind Hannibal - experiența devine penibilă. Ajunge însă la Philipopolis, cu o trupă în pragul răscoalei.

De ce se întâmplă toate acestea? Comentiolus nu este omul fanteziei. De ce se întoarce din drum, la Novae? Apăruse un obstacol, desigur, și încă unul neașteptat. Dacă am presupune că kaganul ar fi fost, într-adevăr, la Tomisul scythic, pentru a-și recupera prizonierii, Comentiolus ar fi știut acest lucru de la început și ar fi ales alt drum. De altfel, avarii, cărând după ei peste 10.000 de oameni neînarmați, ar fi fost, la rândul lor, vulnerabili. De această dată, trebuie să presupunem din nou ceea ce cronicarul nu știe sau nu spune: la Dunărea de Jos avusese loc o nouă invazie; nu este vorba despre avari, sau despre slavii bănățeni, care se presupune că nu mai dispuneau de resurse. Inamicul presupus este o populație de la Dunărea de Jos, respectiv slavii (sau o populație nord-pontică). Comentiolus se teme să-și expună trupa vlăguită de lupte - unui adversar necunoscut și proaspăt.

ANUL 601. *Theoph. Sim. VIII, 5*: "*Adunând trupele, comandantul Petrus se îndreaptă spre Istru, ajunse la Palastolon și făcându-și tabără petrecu vara; la începutul toamnei (= 601) el se duse în părțile Dardaniei. Căci se auzise că mulțimea avarilor se strânsese la așa-numitele Cataracte și că Apsich era cu tabără aici (...) Apsich încercă să smulgă de la romani Cataractele. Neputând comandantul admite să se reînnoiască pacea în asemenea condiții, fiecare din cele două armate plecară de acolo: khaganul se duse la Constantiola, iar romanii se înapoiară în Thracia...*".

Theoph. Conf., a. 6094: "*...Apsih încercă să ia Cataractele din mâinile romanilor. [Apoi] Khaganul se duse la Constantiola. Romanii merseră în Thracia și sosiră la Adrianopol. Când auzi împăratul că kaganul se îndreaptă spre Bizanț, scrise lui Petrus să se întoarce la Istru...*".

Între comentarii pasajului pare să existe un surprinzător consens în identificarea acestor *cataracte* cu Porțile Dunării⁷⁴. S-a încercat demonstrația că dardanii locuiau departe spre nord, până la Cazane⁷⁵. Cronicarul însă vorbește limpede despre Dardania (provincia), nu despre dardani.

⁷³ Vezi Harta 9.

⁷⁴ POPOVIĆ 1975, p. 474, cu bibliografie. Autorul încearcă o explicație a drumului ciudat pe care l-ar fi urmat Petrus, respectiv de la Oescus la Naissus (ca să taie avarilor retragerea?!), coborând apoi pe Valea Timocului.

⁷⁵ POPOVIĆ 1975, p. 474, nota 2 cu bibliografie.

Traducătorul român adnotează *Kataráktaß* (din original) cu latinul *clausura*⁷⁶ (“închizătură”, ”poartă”). Fără a fi un specialist în limbi clasice, trebuie să observ că sinonimia celor doi termeni este discutabilă. Termenul grec pare să provină din *katarássw* (a se sparge, a se precipita - apa, aici), uzând de o metaforă apropiată de *cazanul* din limba română (locul unde “fierbe” apa). *Clausura* (*clusura*) este un cuvânt tardiv, format din *claustra* (pluralul de la *claustrum* - loc închis, drum îngust care barează trecerea, prin extensie - fortăreață). Nu numai metafora este alta, ci și aplicabilitatea în teren. *Cataracta* presupune un defileu accidentat, cu apă învolburată. *Clausura* presupune doar un loc strâmt care, am văzut deja, putea fi inclusiv un pas montan (adică un loc *fără apă*).

Un asemenea loc (kataractă) în Dardania, care ar fi putut face obiectul unei dispute strategice între romani și avari, par să fie valea râului Lim, în zona cetății Ulpiana (pas la peste 900 m!), care face legătura între bazinul Moravei și valea Vardarului respectiv între orașele Scupi și Naissus). Cercetarea superficială a zonei nu permite considerații arheologice ajutătoare⁷⁷.

Ceea ce fac *romanii* după oprirea avarilor constituie o indicație indirectă. Petrus venise la cataracte toamna, parcurgând un complicat drum de munte (pe traseul Oescus-Serdica-Pautalia-Scupi-Ulpiana), inclusiv trecerea prin patru pasuri. Între timp, fără îndoială, iarna se apropia. Petrus nu riscă să imite pe Comentiolus, înzăpezindu-și trupele, și alege un drum ocolit de întoarcere, coborând la câmpie, la Adrianopole. Imediat apoi armata se întoarce spre Dunăre, unde avea misiunea opririi barbarilor. Dacă întoarcerea s-ar fi făcut de la Cataractele Dunării - ce sens ar avut aceste manevre?

În fine, explicația cu Cataractele din Dardania nu este, la rândul ei, fără probleme. Deși datele numismatice de care dispun sunt vechi⁷⁸, situația constatată în urmă cu două decenii rămâne totuși semnificativă: circulația monetară încetează în Macedonia, după 585, ceea ce ar putea fi interpretat în sensul că asediatorii Thessaloniceului din 586, în speță slavii, s-ar așezat definitiv, în valea mijlocie și superioară a Vardarului. Dacă ar fi așa - cât ar mai valora poziția de la Ulpiana (*dacă* mai exista, firește)? Nu toți cercetătorii sunt de acord însă că slavii s-au stabilit în Macedonia, cu acel prilej. Unul dintre argumentele folosite este un rezumat arab după Ioan din Efes, mai complet decât fragmentele care ne-au parvenit, rezumat în care se afirmă că, după invazie, slavii s-au întors în țara lor⁷⁹. Acest fapt este la rândul ei contrazis de o scrisoare pontificală din 592 care atestă că episcopul din Lissus, de pe coasta Epirului, era refugiat în Italia, din pricina

⁷⁶ FHDR II, p. 551, nota 15 (V. Popescu). Termenul *cataracta* există însă și în latină, cu același înțeles ca astăzi (plus altele, neuzitate acum) și este cunoscut inclusiv dintr-o inscripție de la Cazanele Dunării, datată la 101 (transcrisă la POPOVIĆ 1975, p. 474, nota 1, cu bibliografia).

⁷⁷ CURTA 2001, p. 130 cu bibliografia.

⁷⁸ POPOVIĆ 1975, p. 458.

⁷⁹ NESTOR 1963, p. 50-54.

invaziilor⁸⁰. În fine, în ceea ce interesează analiza prezentă, o așezare slavă pe coasta Epirului nu impieta asupra poziției strategice de la Ulpiana (sau din zonă).

ANUL 602.

Theoph. Sim. VIII, 6: “*La sosirea toamnei, fiindcă Mauricius pricinuia supărare lui Petrus (...) se născu revoltă foarte mare. Prin scrisori dese, Mauriciu îi impunea lui Petrus ca romanii să facă așa cum poruncise el. Romanii însă refuzau cu îndârjire. De aceea ei trecură fluviul (în dreapta). După ce se întâmplă aceasta, veniră la Palastolon plini de mânie. Romanii trimiseră la Petrus, care se mutase la douăzeci de mile depărtare de tabără, opt soli, dintre care se întâmplă să fie și Phocas...*”.

Theoph. Conf., a. 6094: “*(Împăratul)...trimise pe secretarul Bonosus cu corăbii spre a trece gloata dincolo. Petrus trimise dincolo de Istru pe subcomandantul Guduin, care puse mâna pe o mulțime de prizonieri. Când află de acestea, khaganul trimise pe Apsih cu oaste multă să distrugă neamul anților, ca fiind aliații romanilor. După ce făcură așa, o parte din barbari (=anți) trecură la romani (...) Mauricius îl ocări pe Petrus prin scrisori să treacă Istrul și să strângă hrană de iarnă pentru gloate (=armată) din țara sclavinilor, pentru a nu fi siliți să ofere romanilor din alimentele statului...*”.

Revolta începe așadar la începutul toamnei. Fructele mâniei aveau să se și coacă până la începutul lui noiembrie. Acțiunea lui Guduin nu poate să fi avut loc decât în vară, adică la sfârșitul pregătirilor (readucerea armatei la Dunăre și sosirea flotei, în iarnă-primăvară).

Acțiunea victorioasă a comandantului adjunct Guduin are loc în țara sclavinilor. Nu știm exact decât că acest loc era la nordul Dunării de Jos. Este clar că acțiunea nu s-a desfășurat exact în zona din fața statului major de la Palastolon (relatarea este în doi timpi: *trecură fluviul și veniră la Palastolon*), dar nu este foarte sigur unde ar fi aceasta (Palatiolum, lângă Oescus și vis-à-vis de Sucidava-Celei?). Cantonarea armatei palatine în fața Olteniei ar putea fi o indicație că problema era acolo. Petrus a urmat întocmai sfatul strategului⁸¹, stând la o zi de marș de Dunăre, ceea ce sugerează că se afla aproape de zona de operațiuni.

O altă ipoteză legată de acțiunea lui Guduin este lansată cu ajutorul descoperirilor numismatice. Tezaurile de la Movileni (jud. Galați) și Horgești (jud. Bacău) se încheie cu monede emise la 600/601, respectiv 601/602⁸². Firesc, aceste tezaure au fost legate de acțiunea bizantină. Problema este însă, din nou, una

⁸⁰ POPOVIĆ 1975, p. 452-453.

⁸¹ Strategikon 22. “Aceștia să nu stea aproape de Dunăre, ca să nu se vadă că sunt puțini și să ajungă de ocară, dar nici să nu meargă prea departe, ca să nu întârzie să se unească la nevoie cu oastea care a trecut dincolo, ci să-și petreacă timpul cam la o zi depărtare de Dunăre”.

⁸² MADGEARU 1997, p. 23. Este posibil ca din tezaurul de la Horgești să fi făcut parte și monede de la Phocas (TEODOR D. 1978, p. 58, nota 103), ceea ce ar schimba datele problemei; acest tezaur ar putea fi pus atunci pe seama tulburărilor legate de marile deplasări de populație din 614.

strategică. O acțiune bizantină desfășurată în Moldova presupune că trupa a trecut Dunărea într-un loc avantajos, aproape de inamic, respectiv în sectorul Dinogetia. O acțiune individuală a subcomandantului, în teritoriu inamic, la mare distanță de comandant și de întăriri, nu este însă conformă cu manualul de război care ne-a parvenit. Pe de altă parte, dislocarea armatei palatine într-o zonă atât de periferică și atât de departe de zonele fierbinți - pare cu totul improbabilă. Acțiunea lui Guduin pare să fi avut loc tot în Oltenia (Petrus avea de plătit niște datorii), iar transbordarea se poate să se fi produs tot în sectorul Sucidava; diferența față de traversarea din toamna anului 595 este că, acum, cetatea din capul de pod era distrusă. Era deci necesară intervenția flotei de război, pentru forțarea fluviului într-un segment fluvial unde adversarul se opunea activ și împiedica amenajarea unui pod de vase.

Căruia fapt se datorează însă îngroparea tezaurelor monetare din sudul Moldovei? Nu cumva represaliilor avarie? Pe anți ar trebui să-i găsim, teoretic, conform lui Iordanes, cu jumătate de veac mai devreme, dincolo de Nistru. Se pare că victoriile lui Priscus creaseră premiza unei avansări ante spre vest și sud. Oricum, represaliile avarie se datorau nu numai dorinței de a slăbi aliații romanilor, ci și faptului că, foarte probabil, *anții se mișcaseră*⁸³.

Care va fi fost drumul urmat de avarii? O sugestie o primim de la un izvor contemporan - Geograful din Ravenna, care comentează o hartă militară din secolul VI⁸⁴. Astfel, drumul de la Porolissum la Tyras trece prin pasul Angustia, adică pe la Brețcu - pasul Oituz, vechi drum de legătură între ramurile de vest și de est ale sarmaților. La anul 600, avarii locuiau teritoriile iazigilor, iar anții - pe cele ale roxolanilor. Mai trebuia doar o călăuză și, fără îndoială, avarii au găsit-o. Or, Oituzul se varsă în Siret exact la mijlocul distanței între tezaurele de la Horgești și Movileni⁸⁵. Mai rămâne o întrebare: de ce nu au folosit avarii această rută în campania împotriva lui Dauritas, în 578/579⁸⁶? Nu au folosit oare avarii prilejul oferit de solicitarea lui Tiberius pentru o *recunoaștere*? Fiindcă traseul a fost refăcut, de mai multe ori, în anii ce aveau să vină...

Textul lui Simocatta cuprinde o discretă contradicție, în secvența *Mauriciu îi impunea lui Petrus ca romanii să facă așa cum poruncise el. Romanii însă refuzau cu îndârjire. De aceea ei trecură fluviul...* Mauriciu deci dorea ca aprovizionarea să se facă din țara sclavinilor, trupa refuza, dar de supărare... trece

⁸³ Să notăm totuși că descoperirile cele mai numeroase și mai tipice pentru cultura Penkovka (atribuită anților) se concentrează la est și nord de Prut (CORMAN 1997, p. 71). Faptul nu contrazice ipoteza unei scurte prezențe ante în Moldova sud-vestică. Campania avară din 602 produce aneantizarea confederației ante (alane), adică dispariția acestora din izvoarele scrise, cât și a manifestărilor culturale tipice, depistabile arheologic.

⁸⁴ *Ist. Rom*, I, p. 453 (FHDR II, p. 579 cu nota 2).

⁸⁵ Vezi harta la CHIRIAC 1980 sau CHIRIAC 1993.

⁸⁶ Mai există un precedent al unei intervenții avarie în zonă, după instalarea în Câmpia Pannonică. Este vorba despre o campanie victorioasă împotriva acelorași anți, la 569, posibil pe aceeași rută (V. CORMAN 1997, p. 72 și nota 56; autorul citează un fragment din Menandru care lipsește din FHDR), dar nu cunosc detalii despre aceste împrejurări.

Dunărea. Cum adică? Dacă această contradicție nu este doar o bălbăială logică și are sens, ea pare să indice exact că, la această dată, *țara sclavinilor* era în Muntenia. Petrus trimisese deja sub-comandantul la nordul fluviului (care apoi, din cauza revoltei, va trece înapoi, la sud), dar refuza să treacă în *Țara sclavinilor*, adică la est de Olt. Acțiunea solicitată de împărat, în mod repetat, era probabil sugerată de aliații anți, care îi presau pe sclavini de la est, reprezentând o necesară diversiune în vestul Munteniei. Interesant este că nu argumentul strategic a fost adus trupei (care probabil nu mai reacționa de mult la asemenea imperative), ci șantajul înfometării, în termenii *ori muriți de foame, ori de sabie*.

În fine, să notăm că, în ciuda evenimentelor provocate de revolta lui Phocas, *limes*-ul danubian nu suferă distrugerii semnificative. Segmentele care, înaintea evenimentelor, rămăseseră funcționale - e vorba, în special, de *limes*-ul Moesiei Secunda și a Scythiei Minor - funcționează și după 602, chiar dacă bizantinii pierduseră controlul unor întinse suprafețe din interior, în special în vestul și sud-vestul peninsulei.

ANUL 604. Confruntat cu o răscoală a generalului Narses, la frontiera orientală, împăratul Phocas își cumpără pacea în Balcani majorând tributul plătit avarilor⁸⁷, de la 120.000 la 140.000 de *solidi*. Probabil cu această ocazie se petrece un nou asediu al Thessalonicului⁸⁸.

ANUL 609 (610). În contextul rebeliunii lui Heraklios împotriva lui Phocas, este menționat un nou atac avar împotriva bizantinilor⁸⁹.

ANII 614-619. Sistemul defensiv bizantin “primește lovitura de grație”⁹⁰. Cu excepția unor mari orașe maritime (Histria, Tomis, Thessalonic), care își continuă existența (unele chiar și sub autoritate avară), și cu foarte puține excepții în interior (Durostorum⁹¹), majoritatea așezărilor bizantine își încetează existența. Izvoarele sunt foarte sărace în detalii, în ceea ce privește componența etnică și zonele de origine ale invadatorilor. În contextul dat, asemenea detalii deveniseră superflue. Oricum, atacul pare generalizat, de o dimensiune fără precedent, antrenând întregul *barbaricum*, sub bagheta - cu plumbi - a avarilor.

Dezastrul se încheie totuși cu un nou tratat de pace, prin care tributul creștea la 180000 de *solidi*⁹².

⁸⁷ Theoph. Conf., a. 6096.

⁸⁸ MADGEARU 1997, p. 24.

⁸⁹ POPOVIĆ 1975, p. 489-490.

⁹⁰ MADGEARU 1997, p. 24.

⁹¹ Orașul rezistă, în formele de viață romană, până la invazia bulgară din 679-80, cunoscând însă momente dificile în intervalul 619-626 (OBERLÄNDER 2000, p. 36-37).

⁹² FIEDLER 1992, p. 13.

Să notăm de asemenea că perioada se încheie cu pierderea Egiptului (619), ceea ce, demonstrează Florin Curta, reprezintă sfârșitul *annonei* și a capacității Imperiului de a-și hrăni trupele din Balcani. La același moment trupele din Balcani sunt retrase pe frontul oriental, pentru aproximativ o jumătate de secol⁹³. Se consemnează astfel sfârșitul pretențiilor de control asupra Balcanilor, pentru o lungă perioadă de timp, în care Imperiul a rămas cu o singură preocupare: supraviețuirea.

ANUL 623. O nouă ofensivă avară, ajunsă la Zidurile Lungi, este oprită de Heraclius prin supralicitarea tributului la 200.000 de *solidi*⁹⁴.

ANUL 626. Marele asediu al orașului lui Constantin. Perșii atacă pe uscat, dinspre orient; avarii atacă, pe uscat, în Europa; slavii iau strâmtorile cu asalt, de pe mare. Orașul însă rezistă.

Distincția făcută la asediile Thessalonicului, din 586, între slavii care acționează independent în câmpul tactic, și slavii care acționează nemijlocit la comandă avară, este probată și la asediul Constatinopolului⁹⁵.

Eșecul reprezintă începutul sfârșitului atât pentru puterea avară, cât și pentru cea persană. Câștigătorii, din perspectivă istorică, par cei umili: slavii - forța de manevră a imperiilor. Sclaviniile populare par să fi rămas adevăratul stăpân al sud-estului european. Este una dintre situațiile în care, în lupta deterministă între politică, război, diplomație, comerț, cultură, a câștigat... vitalitatea.

**THE TIMELINE OF THE RAIDS ACROSS MIDDLE
AND LOWER DANUBE IN POST-HUNIC LATE ROMAN.
Ethnic and geographic elements (second part, 565-626)**

- Abstract -

This paper is a continuation for TEODOR E 2002. The whole think is a commented chronology, following the ancient accounts for northern Danube invasions, in the late antiquity. It is to expect as a follow-up a study that concludes the work and answers to the main thematic questions: who are the „Sclaveni” which troubles the Justinian’s Empire, when and where did they appear, what was their role for the end of Antic Roman civilisation and, specifically for this essay,

⁹³ CURTA 2001, p. 138, cu atât mai mult cu cât Balcanii au fost totdeauna dependenți de acest sistem de distribuție a grânelor (idem p. 187-188).

⁹⁴ FIEDLER 1992, p. 14.

⁹⁵ CURTA 2001, p. 109.

what would be the expectations for field archaeology, on the left side of the Danube.

Some of the comments already made come to foreword the final conclusions: the strengthening of the Limes finally worked: between 559 and 578 there were no major threats came from the Lower Danube. It follows, promptly, the Avar retortion, not because the Sclaveni had struck the Empire, but because they struck alone (and successful). Conversely of current theses, the punitive action did not submit the Sclaveni from Lower Danube area. Despite episodes that seem to prove an alliance between Avars and Lower Danube Sclaveni (like year 584, when the Qagan was fighting at Anchialos and Adragast at Adrianopole), there are proofs that at the Middle and the Lower Danube are dwelling two (or more) political entities, at least until the middle of '90s.

In the last quarter of the sixth century the Sclaveni distribution in the land beyond Danube became clearer that Procopius' mentions, one generation before (*they are hanging the banks of the Danube*). The Avar hit from 579 was launched far in the land (if description is correct). Between general Priscus' victims we can count one just near the Danube (Adragast), and one in the inland (Musokios). Similar, the Petrus' enemies are, one (Piragast) near the Danube, and another (unnamed) about three days march inside. It is to add here that the „Helibakia” river from Priscus' campaign is not the same with „Helibakia” from Petrus campaign, because the first was developed in Eastern Walahia (Muntenia), and the second in Eastern and central Oltenia, 300 km westward.

The monetary treasures berried in the final VI century are important hints about the distribution of the main political bodies of the Lower Danube Sclaveni. They are scattered mostly in the proximity of the Danube banks, eastern from Vedea river, and in south Moldavia. About these last treasures (Movileni-Galați, ended in 601 and Horgești-Bacău, ended in 602), we should say here that they are too far to be determined by Roman actions; it is more likely that the hiding of those are due to the punishment action of Avars against Antes (Roman allies), in the end of Danubian wars (602). The Avar troops followed, probably, the south Transilvania strategic way, known as „Sarmatian way”, connecting the Lower Tisza and Lower Prut rivers through Oituz mountain pass.

All these facts determined on the analyses of ancient accounts are important hints for building up an „archaeological expectation”. Unfortunately, that is far to be enough, as we will see in the concluding part of the study.

BIBLIOGRAFIE

- *FHDR II 1970 *Fontes Historiae Dacoromane*, II, București, 1970
- *IstRom, vol 1 *Istoria României*, volumul 1, București 1960.
- BARNEA A 1991 Al. Barnea - La Dobroudja aux IVe-VIIe siècles n.è. (capitol în Al. Suceveanu, Al. Barnea - La Dobroudja romaine),
- BREZEANU 1981 Stelian Brezeanu - O istorie a imperiului bizantin, București
- BUTNARIU 1985 Viorel. M. Butnariu - Răspândirea monedelor bizantine din secolele VI-VII în teritoriile carpato-dunărene, *BSNR*, 77-79 (1983-1985)
- CHIRIAC 1980 Costel Chiriac - Câteva considerații asupra tezaurului de monede bizantine de la Gropeni (jud. Brăila), *Istros*, 1, 1980, 257-262
- CHIRIAC 1993 Costel Chiriac - Expediția avară din 578-579 și evidența numismatică, *ArhMold*, 16, 1993, 191-203
- CORMAN 1997 Igor Corman - Migrațiile în teritoriul dintre Carpați și Nistru în secolele V-VII. Problema «anților», în Victor Spinei (coord.) - Spațiul nord-est carpatic în mileniul întunecat, Iași, p. 67-78
- CURTA 2001 Florin Curta - *The Making of Slavs*, Cambridge
- DIMIAN 1958 I. Dimian - Tezaur de monede bizantine găsit la Șocariciu, *SCN*, 2, 1958, 413-416
- FIEDLER 1992 Uwe Fiedler - *Studien zu Gräberfeldern des 6. bis 9. Jahrhunderts am der unteren Donau*, Bonn
- HARHOIU 1976 Radu Harhoiu - Tezaurul de la Pietroasa în lumina noilor cercetări, în Alexandru Odobescu. OPERE, 4, 1011-1054
- LEMERLE 1963 Paul Lemerle - La chronique improprement dite de Monemvasie: le contexte historique et légendaire, *Revue des Études Byzantine*, 21, 34-35
- LIPTÁK 1983 Pál Lipták - *Avars and Ancient Hungarians*, Budapest
- MADGEARU 1997 Alexandru Madgearu - Continuitate și discontinuitate culturală la Dunărea de Jos în secolele VII-VIII., București
- NESTOR 1963 Ion Nestor - La pénétration des slaves dans la péninsule Balkanique et la Grèce continental, *RESEE* I, 1-2, 41-68

- OBERLÄNDER 2000 Ernest Oberländer-Târnoveanu - Relațiile daco-romanilor și populației românești cu lumea sud-est europeană în perioada secolelor IV-XIV. Privire specială asupra teritoriilor de la sud și est de Carpați. (Teza de doctorat), Teză de doctorat, Institutul „N. Iorga”, București
- OBERLÄNDER 2000 Ernest Oberländer-Târnoveanu - La monnaie byzantine des VIe-VIIIe siècles au-delà de la frontière du Bas Danube. Entre politique, économie et diffusion culturelle, în *Histoire & Mesure*, XVII, 3-4, 155-196
- OPAIȚ 1996 Andrei Opaț - Aspecte ale vieții economice din provincia Scythia (secolele IV-VI p.Ch.). Producția ceramicii locale și de import. Teză de doctorat, București
- OSTROGORSKY 1996 Georges Ostrogorsky - Histoire de l'État byzantine (trad.), Paris
- POPOVIĆ 1975 Vladislav Popović - Les témoins archéologiques des invasions avaro-slave dans l'Illyricum Byzantine, MEFRA, 1
- POPOVIĆ 1994 Vladislav Popović - Decorative parts of the Costume and silver Jewelry during the Great Invasions, în *Antique Silver from Serbia*, Beograd, 129-135
- SIMOCATTA 1985 Theofilact Simocata - Istorie bizantină (trad. H. Mihăescu), București
- STANCIU 1999 Ioan Stanciu - Așezarea slavă timpurie de la Lazuri - "Lubi tag", jud. Satu-Mare (cercetările arheologice din anii 1977, 1993-1995). Contribuții la cunoașterea secolelor 6-7 în zona Tisei superioare, *StComSM*, 15-16, 1998-1999, 115-266
- ȘTEFAN G 1967 Gheorghe Ștefan - Tomis et Toméa. A propos des luttes entre Byzantins et Avars à la fin du VIe siècle de notre ère, *Dacia NS*, 11, 253-258
- TEODOR D 1978 Dan Gh. Teodor - Teritoriul est-carpatic în veacurile V-XI. Contribuții arheologice și istorice la problema formării poporului român, Iași
- TEODOR D 1995 Dan Gh. Teodor - Partea a treia: 1. Populația autohtonă după retragerea aureliană (p.279-293); 2. Populațiile migratoare...(p. 294-325); 3. Etnogeneza românească...(p. 328-355), în M. Petrescu-Dîmbovița et alii - *Istoria României de la începuturi până în secolul al VIII-lea*, București

- TEODOR E 2002 Eugen S. Teodor - Epoca romană târzie și cronologia atacurilor transdanubiene (partea I). *Muzeul Național*, XIV, București, 2002, p. 3-35
- WHITHBY 1988 M. Whithby - The Emperor Maurice and his Historiam: Theophylact Simocatta on Persian and Balkan Warfare, Oxford

PERIODICE

- ArhMold Arheologia Moldovei, Institutul de Arheologie - Iași
- BSNR Buletinul Societății Numismatice Române, SNR – București
- Histoire & Mesure Histoire & Mesure. Histoire de la pensée économiques. Paris
- Istros Istros, Muzeul Brăilei - Brăila
- MEFRA Melange de l'École Française de Rome. Antiquité. Roma
- MN Muzeul Național, Muzeul Național de Istorie a României - București
- RESEE Revue des Études Sud-Est Européenes, Institutul de studii sud-est europene (?) - București
- StComSM Studii și comunicări, Muzeul Județean - Satu Mare